

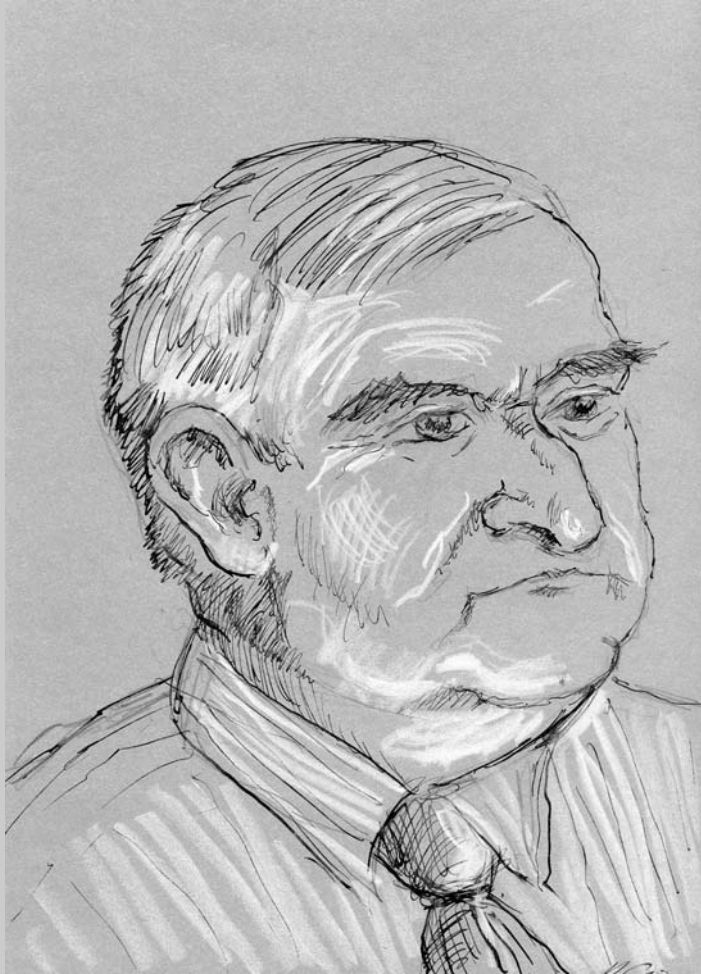
Profesor Erhard Cziomer

w 40-lecie pracy naukowej

redakcja Marcin Lason

Kraków 2010

Profesor dr hab. Erhard Cziomer

Słowo od Rektora

Profesor Erhard Cziomer jest jednym z najwybitniejszych niemieckich badaczy, jego dorobek w tej dziedzinie liczy kilkaset pozycji, obejmując liczne monografie i podręczniki. Zalicza się także do grona osób bardzo dobrze znanych niemieckiej nauce, a Jego niemieckie kontakty najlepiej ilustruje anegdota, którą opowiedział w jednym z udzielonych wywiadów. Otóż w czasie wizyty polskiego wiceministra spraw zagranicznych w Republice Federalnej Niemiec, dyplomata zapytany został przez stronę niemiecką, czy nie zna przypadkiem profesora Cziomera, znajomość ta bowiem stanowiłaby gwarancję zorganizowania owocnej współpracy naukowej pomiędzy obu krajami. Można powtórzyć za francuskim przyrodnikiem G.-L. Buffonem: *Le style, c'est l'homme* – „Styl określa człowieka”. W tym przypadku kunsztowny styl uprawianej nauki!

Erhard Cziomer ukończył studia historyczne w Uniwersytecie Jagiellońskim, broniąc w 1963 r. pracę magisterską „Rokowania pokojowe w Brześciu Litewskim a sprawa Polski 1917–1918”, napisaną na seminarium u prof. Antoniego Podraży. Nie od razu jednak przyszły badacz dziejów najnowszych zainteresował się właśnie tym polem badawczym. Zrazu pociągało Go wczesne średniowiecze, jednak gdy na trzecim roku studiów rozpoczął seminarium z historii średniowiecznej, rychło uświadomił sobie, że jest to problematyka nieprzystająca do Jego temperamentu, a czytanie starych dokumentów nie sprawia Mu przyjemności. Pociągało Go natomiast to, co jeszcze nie przebrzmiało, co ciągle pozostaje żywe w pamięci i doświadczeniach ówczesnego pokolenia Polaków. Wybór ten okazał się ze wszech miar trafny.

Pierwszym znaczącym dziełem w dorobku naukowym Jubilata była Jego rozprawa doktorska „Niemieckie partie polityczne a stosunki niemiecko-radzieckie w latach 1918–1922”, napisana pod kierunkiem prof. Władysława A. Serczyka i obroniona w 1972 r. Nie mogła się ona niestety ukazać wówczas drukiem z powodu sprzeciwu cenzury, a autor zmuszony został szukać pracy jako nauczyciel i wychowawca w internacie. Dopiero po sześciu latach dane Mu było powrócić na uczelnię po pomyślnie przebyłym kolokwium habilitacyjnym. Jego podstawą była rozprawa *Polityka rządu RFN wobec ZSRR w latach 1955–1972*, wydana w 1977 r. w minimalnym nakładzie powielaczowym. Jej poszerzona i uzupełniona wersja ukazała się dopiero 11 lat później.

Kariera akademicka Profesora Erharda Cziomera związana była z kilkoma krakowskimi uczelniami. Rozpoczął ją w Wyższej Szkole Ekonomicznej (dziś Uniwersytet Ekonomiczny), by w 1982 r. przejść na Uniwersytet Jagielloński, gdzie został powołany na stanowisko kierownika Zakładu Stosunków Międzynarodowych w Instytucie Nauk Politycznych, wówczas w ramach Wydziału Prawa i Administracji. Tam też miałem zaszczyt po raz pierwszy zetknąć się z Profesorem. Kolejne spotkanie miało już miejsce w Krakowskiej Szkole Wyższej, dziś Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, z którą to uczelnią Profesor Cziomer rozpoczął współpracę od momentu jej utworzenia, a w 2005 r. został jej etatowym pracownikiem i kierownikiem Katedry Stosunków Międzynarodowych na Wydziale Stosunków Międzynarodowych.

Dorobek naukowy Profesora jest imponujący, a Jego pozycja w świecie nauki niepodważalna. Należy do grona tych wybitnych uczonych, którzy nie tylko prowadzą działalność badawczą, ale także są twórcami własnej szkoły naukowej, co dziś należy niestety do rzadkości. Spod Jego ręki wyszło kilkunastu doktorów, uczestniczył ponadto jako recenzent w ponad 50 przewodach doktorskich, habilitacyjnych i awansach profesorskich, również w Niemczech. Bibliografia Jubilata liczy ponad 450 pozycji, a są wśród nich obszernie monografie naukowe, w tym chociażby wielka, nowatorska synteza historii Niemiec w latach 1945–2005. Organizował ponadto wiele konferencji naukowych, krajowych i zagranicznych. Był ekspertem Wspólnej Komisji Podręcznikowej Historyków Polski i Niemiec, jest członkiem wielu towarzystw i komitetów naukowych. Wykładał na wielu uniwersytetach zagranicznych. Nie sposób w tym miejscu wymienić wszystkich najważniejszych sfer aktywności Profesora Erharda Cziomera. To Człowiek-Instytucja, a przy tym – jak pisze o nim Jego pierwszy wypromowany doktorant, dziś profesor, Ryszard Czarny – jest „człowiekiem wręcz do przesady skromnym, a równocześnie przyjaznym i tak bardzo po ludzku – ciepłym”, który „gdy zaczyna mówić o swojej pracy – promienieje”. Czy można zasłużyć na piękniejszą ocenę swojej osoby, swej pracy, swego życia...

Drogi Panie Profesorze,
nauka polska zawdzięcza Panu bardzo wiele. Bardzo wiele zawdzięcza Panu również Krakowska Akademia i jej studenci. Jest dla nas zaszczytem móc przyczynić się do wydania tej Księgi Jubileuszowej. Pragniemy życzyć Panu wielu lat życia, dalszej owocnej pracy, kolejnych fascynujących książek, a przede wszystkim – dużo zdrowia i pomyślności.

Ad multos annos!

*prof. dr hab. Jerzy Malec
rektor Krakowskiej Akademii
im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego*

Szkice
do portretu Jubilata

Dlaczego nie 45-lecie?

50 lat w życiu człowieka to długi czas. Tyle lat liczy moja przyjaźń z Erhardem. Nasze drogi życiowe zeszyły się w 1958 roku, kiedy to od października zamieszkaliśmy razem w DS Żaczek i rozpoczęliśmy studia na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego na kierunku historia.

Pierwsze spotkania w akademiku, codzienne przemierzanie trasy Żaczek – Uniwersytet ówczesną ulicą Manifestu Lipcowego, obecnie Józefa Piłsudskiego, pierwsze zajęcia upłynęły na wzajemnym poznawaniu się, zaznajamianiu się z organizacją zajęć dydaktycznych, dopasowywaniem mundurów wojskowych, w które wyposażono nas w ramach szkolenia wojskowego. Mundury wydano nam bez pytania o rozmiar, dopiero później trzeba było je między sobą wymieniać. W akademiku obowiązywały mieszkańców określone rygory, nad przestrzeganiem których czuwał nasz „Ojczulek”, legendarny kierownik Żaczka – Józef Buszek.

Erhard przywędrował do Krakowa z wioski leżącej w okolicach Opola. Mógł studiować bliżej, np. we Wrocławiu, ale w jego świadomości Alma Mater była tą uczelnią, na której od wieków studiowali Ślązacy. W pierwszym roku byliśmy przydzieleni do pokoi i nie było możliwości doboru współmieszkańców. Od drugiego roku do końca studiów mieszkaliśmy już w składzie: ja, Erhard, Henryk Kanik, a na jeden rok dołączył do składu Joachim Śliwa – archeolog, obecnie profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. To był okres, kiedy zaczynali studia koledzy od nas starsi, byli więźniowie polityczni skazani za działalność patriotyczno-opozycyjną. Jednym z nich był właśnie Henryk Kanik skazany na 10 lat więzienia za działalność opozycyjną w harcerstwie. Nasz kolega przeszedł przez katownię Urzędu Bezpieczeństwa przy ulicy Pomorskiej w Krakowie, jedno z najcięższych więzień we Wronkach, obóz pracy w Chrzanowie. Był dla nas źródłem wiedzy o historii Polski po 1945 roku.

Nasz czas podzielony był pomiędzy zajęcia na uczelni, Bibliotekę Jagiellońską, sobotnio-niedzielne imprezy w Rotundzie oraz dorywczą pracę zarobkową. Erhard był w lepszej sytuacji od nas, ponieważ mógł udzielać korepetycji z języka niemieckiego, a jako piłkarz dorabiał na „czarno” w Ludowych Zespołach Sportowych. Poważnie traktowaliśmy swoje studenckie obowiązki uczestnicząc we wszystkich zajęciach i zdając w terminie egzaminy. Największy problem stanowił egzamin

z socjologii u prof. Jerzego Wiatra, który odsyłał nas kilka razy, zresztą bez jakichkolwiek konsekwencji. Zajęcia prowadzone były przez wspaniałych profesorów i ich asystentów: prof. Józefa Wolskiego, prof. Aleksandra Krawczuka, prof. Sylwiusza Mikudzkiego, prof. Józefa Garbacika, prof. Kazimierza Lepszego, prof. Kazimierza Piwarskiego, prof. Henryka Wereszyckiego, prof. Henryka Batowskiego. Profesor Batowski skrupulatnie sprawdzał obecności na wykładach i prowadzone notatki. Podczas wykładu na temat państw bałkańskich, Erhard przy temacie „Słowianie Południowi” postawił wykrzyknik, profesor Batowski to zauważył i zapytał przy całej sali, czy pisze odezwę do tychże Słowian. Wywołało to ogólną wesołość. Osobnym tematem były zajęcia w ramach Studium Wojskowego, gdzie przez 3 lata i przez miesiąc na poligonie starano się z nas zrobić przyszłych oficerów rezerwy LWP. Erhard nie miał szczególnego daru do wojska i dość wcześnie przełożeni odkryli, że buławy w tornistrze nie nosi. Przypomina mi się zdarzenie na poligonie, kiedy podczas przerwy w zajęciach grał w piłkę nożną na leśnej polanie. Zahaczył o wystający korzeń i upadając zranił twarz. Nasz opiekun w randze majora wziął na rozmowę Erharda i powiedział mu: „Starszy szeregowy Cziomer, nie dość, że macie rodzinę w RFN, to na przysiedze wystąpiacie z pokiereszowaną twarzą, przynosicie wstyd plutonowi”.

Na seminarium magisterskie uczęszczaliśmy do prof. Antoniego Podraza, naszymi opiekunami byli dr Władysław Serczyk i dr Zygmunt Łukawski. Zajęcia rozpoczęły się od omówienia wyników pierwszej ligi piłkarskiej. Prof. Podraza był kibicem Wisły. Oglądał każdy mecz tej drużyny. Jak wieść niosła, podczas jednego z meczy zostawił na stadionie przygotowaną pracę doktorską. Nie znaczy to, że nie pracowaliśmy solidnie. Wszyscy uczestnicy seminarium obronili prace w terminie. Praca magisterska Erharda na temat pokoju brzeskiego została wyróżniona.

Czas studiów dobiegł końca i trzeba było podjąć pracę zawodową. Erhard został zatrudniony w Biurze Jubileuszowym przygotowującym obchody 600-lecia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ze względu na znajomość języka niemieckiego pracował w dziale zagranicznym. Rysowała się realna perspektywa pozostania na uczelni i podjęcia pracy naukowej. Ja trafiłem do ówczesnego Technikum Hutniczo-Mechanicznego w Nowej Hucie (obecnie Zespół Szkół Mechanicznych nr 3), gdzie pracuję do tej pory. W tym czasie nastąpiły ważne wydarzenia w życiu Erharda. Poznał, oczywiście w Rotundzie, swoją przyszłą żonę Basię, po miesiącu się oświadczył i zapadła decyzja o małżeństwie. Dokonał wspaniałego wyboru, Basia jest osobą pogodną, pełną poświęcenia dla męża i rodziny. Przejęła na siebie szereg obowiązków, aby Erhard mógł oddać się swojej pracy. Jednakże stało się inaczej. Narażając się wszechobecnej wówczas służbie, został zwolniony w trybie natychmiastowym i mógł pożegnać się z myślą o karierze naukowej na Uniwersytecie. Poinformował mnie o tym fakcie. W tym czasie zwolnił się etat wychowawcy w internacie i tam też podjął pracę. Po pewnym czasie otworzyła się możliwość przejścia do pracy w Technikum Hutniczo-Mechanicznym w charakterze nauczyciela historii i wiedzy o Polsce i świecie współczesnym. Technikum było szkołą średnią zawodową, przygotowującą

średnią kadre techniczną do pracy w ówczesnej Hucie im. Lenina i wielu przedsiębiorstwach w Krakowie. Młodzież rekrutowana była głównie z terenów wiejskich. Ukończenie szkoły przez uczniów, często z bardzo biednych rodzin, otwierało perspektywę awansu zawodowego i społecznego. Jako nauczyciel Erhard wykazał się talentem pedagogicznym, żelazną dyscypliną i konsekwencją w dążeniu do celu. W szkole zawodowej nauczane przedmioty humanistyczne podniósł do wysokiej rangi, był inspiratorem i organizatorem młodzieżowych sesji popularno-naukowych (np. z okazji 1000-lecia Państwa Polskiego), konkursów, olimpiady przedmiotowej, był też pierwszym na terenie województwa krakowskiego, który przełamał hegemonię uczniów I Liceum im. B. Nowodworskiego w olimpiadzie wiedzy o Polsce i świecie współczesnym. Z przygotowaną przez siebie drużyną zdobył szóste miejsce na szczeblu centralnym. Była to również sensacja, ponieważ w tej konkurencji liczyły się licea ogólnokształcące. Współpracował z Wojewódzkim Ośrodkiem Metodycznym, uczestniczył w komisjach kuratorskich, rozwijał różne formy samorządności młodzieży. Cieszył się szacunkiem i autorytetem wśród młodzieży, grona pedagogicznego i rodziców. Razem pracowaliśmy i często korzystałem z jego przemyśleń i inicjatyw.

Po pewnym czasie jednak odniosłem wrażenie, że jako nauczyciel osiągnął wszystko, co można było osiągnąć w szkole. Nie będąc zainteresowanym karierą w administracji szkolnej, Erhard myślał o pracy naukowej. W 1969 roku podjął pracę w Akademii Ekonomicznej, a później na Uniwersytecie Jagiellońskim i mógł poświęcić się temu, o czym myślał od początku studiów. Przeszedł drogę typową dla przedwojennych profesorów: od pracy w szkole średniej do wyższej uczelni. Spotkanie człowieka formatu Erharda było dla mnie ważnym wydarzeniem, a długoletnia przyjaźń jest zaszczytem, życzę mu długich lat życia i wielu osiągnięć naukowych.

*mgr Jan Kołodziejczyk
wieloletni dyrektor Zespołu Szkół Mechanicznych nr 3
w Krakowie Nowej Hucie*

Profesor Erhard Cziomer. Refleksja z perspektywy 35 lat

Propozycja napisania kilku słów o pierwszym swoim „szefie” to wyjątkowy zaszczyt, zwłaszcza w kontekście Jego 40-lecia pracy naukowej.

Profesora Cziomera poznałem w okresie starań o asystenturę w Międzywydziałowym Studium Nauk Politycznych Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Krakowie. Był kierownikiem tej jeszcze młodej jednostki naukowo-dydaktycznej WSE w stopniu doktora nauk humanistycznych. W wyznaczonym terminie na początku lipca 1974 roku zgłosiłem się na pierwszą rozmowę, która miała rozstrzygnąć o podjęciu stażu asystenckiego, a w dalszej perspektywie kariery naukowca i nauczyciela akademickiego. Nie ukrywam, że szedłem na to spotkanie z pewną obawą wynikającą z braku dostatecznej wiedzy, jakie zostaną postawione mi wymogi i czy w ocenie, wówczas jeszcze doktora Cziomera, będę spełniał warunki przyjęcia do pracy. Nie pamiętam szczegółów tej rozmowy, nazwijmy ją kwalifikacyjnej, ale pamiętam, że Profesor dokładnie przepytał mnie z moich zainteresowań podczas studiów historycznych (byłem wówczas świeżo upieczonym magistrem historii najnowszej), działalności społecznej w okresie studenckim, o motywach zamiaru przekwalifikowania się w kierunku nauk politycznych i o moje warunki bytowe w Krakowie (nie mieszkałem jeszcze w nim na stałe). Poinformował mnie również o charakterze pracy, zespole pracującym w Międzywydziałowym Studium Nauk Politycznych i perspektywach rozwoju naukowo-dydaktycznego tej jednostki. Na koniec radził mi udać się na zasłużone wakacje, zaznaczając, że pod koniec września będę mógł się dowiedzieć o ostatecznej decyzji dotyczącej podjęcia pracy na uczelni.

Profesora odebrałem jako osobę pryncypialną, ale życzliwą i opiekuńczą wobec pracowników. Jednocześnie wiedziałem już, że będzie wymagał rzetelnej pracy i miał sprecyzowane plany wobec rozwoju jednostki, którą kierował. To pierwsze wrażenie ze spotkania z Profesorem potwierdziło się w okresie mojej asystentury, a następnie na stanowisku adiunkta po obronie pracy doktorskiej. Przez kilka lat po podjęciu pracy w Studium, w 1978 roku przekształconego w Katedrę Nauk Politycznych, miałem okazję obserwować wysiłki Profesora zmierzające do zbudowania zespołu nie tylko prowadzącego dydaktykę „podstaw nauk politycznych”, ale przede wszystkim

badawczego, co nie było łatwe wobec dużej rozpiętości zainteresowań naukowych pracowników zatrudnionych w tej jednostce (historycy, ekonomiści, socjologowie, prawnicy a nawet geografowie). Od 1978 roku do momentu odejścia z Akademii Ekonomicznej Profesor Cziomer był jedynym samodzielnym pracownikiem nauki, który pod swoim kierunkiem budował zespół niemcoznawczy. Zachęcał wszystkich pracowników do kontynuowania pracy badawczej i zdobywania kolejnych stopni naukowych. Zaletą Profesora było to, że umożliwiał rozwój zainteresowań naukowych pracowników Katedry zgodnie z ich wykształceniem, zachęcając jednocześnie do pisania prac doktorskich z zakresu nauk politycznych.

Bardzo dobrą formą rozszerzania kontaktów naukowych i prezentacji badań był udział (zwykle całego zespołu Katedry) w corocznych wrześnieowych naradach Politologów Polski Południowej organizowanych przez Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. W czasie wolnym od zajęć można było uczestniczyć w spotkaniach towarzyskich i autentycznych dyskusjach naukowych. Umacniało to więzi naukowe i towarzyskie nie tylko między pracownikami zespołu Katedry, ale również z politologami innych szkół wyższych. Profesor cenił sobie tego rodzaju kontakty nie tylko podczas wyjazdowych konferencji, ale również w relacjach osobistych przy okazji uroczystości imieninowych, obron doktoratów czy też ślubów. Sprzyjało to również wytwarzaniu dobrej koleżeńskiej atmosfery w pracy, zwłaszcza młodzi pracownicy naukowo-dydaktyczni nie odczuwali zbędnego dystansu i hierarchii naukowej, tak często obecnych w wielu jednostkach naukowych na różnych uczelniach. Bardzo dużą wagę przywiązywał Profesor do jakości prowadzonych zajęć dydaktycznych. Normą było przygotowywanie materiałów dydaktycznych i pisanie współautorskich i autorskich skryptów. Znany był z dużej aktywności naukowej. Zawsze mawiał do młodszych pracowników, że trzeba mieć „gotowy artykuł w szufladzie” i publikować, jak tylko nadarzy się okazja. Jeszcze podczas pracy w Akademii Ekonomicznej, dzięki wytrwałej pracy i prowadzonym badaniom, zyskał uznanie w Polsce i Niemczech jako wybitny ekspert w dziedzinie stosunków Polska–RFN. Jeśli dobrze pamiętam, współpracował wówczas z Komisją podręcznikową Polska–RFN kierowaną przez profesora Władysława Markiewicza. W 1983 roku jako profesor nadzwyczajny odszedł z Akademii Ekonomicznej na Uniwersytet Jagielloński. Byliśmy na to przygotowani jako pracownicy jednostki prowadzącej „usługową” (w sensie zajęć dydaktycznych) działalność. Wiedzieliśmy, że na pewnym etapie kariery zawodowej, nie prowadząc własnego kierunku studiów (a w sztywnych ramach programowych ówczesnych uczelni zawodowych dla politologów nie było to możliwe), trzeba było szukać miejsca na Uniwersytecie, gdzie szanse rozwoju w tej dziedzinie były większe.

Odchodząc z Akademii Ekonomicznej zostawił zespół naukowo-dydaktyczny dobrze przygotowany do dalszej pracy. W czasie Jego kierownictwa Studium i Katedrą wypromowało się pięciu doktorów nauk politycznych, dwóch w innych dziedzinach nauk, w tym kilku zaawansowanych w pisanie rozprawy habilitacyjnej.

Nie mogę uważać się za ucznia Profesora Cziomera w naukowym znaczeniu tego słowa, bowiem zajmowałem się badawczo innym obszarem. W tym zakresie duży wpływ wywarli na mój rozwój naukowy Profesorowie Józef Buszko i Jacek M. Majchrowski z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jednak pracując przez 9 lat pod Jego kierownictwem, skorzystałem wiele z rad i pomocy, a nieraz i pouczeń korzystnych dla własnego rozwoju naukowo-dydaktycznego. Los sprawił, że od 2006 roku kieruję Katedrą, w rozwój której wielkie zasługi położył Profesor Erhard Cziomer. Za to wszystko Mu bardzo dziękuję, gratulując wybitnych osiągnięć w czasie 40-letniej pracy naukowej i życząc jednocześnie dalszych sukcesów.

*prof. UE dr hab. Jerzy Kornaś
kierownik Katedry Nauk Politycznych
Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*

Mój Mistrz

Jedną z bodaj najbardziej interesujących stron naszego życia jest bez wątpienia możliwość poznawania nowych, ciekawych ludzi, od których możemy się uczyć – oby jak najdłużej!

Wśród tych, których miałem honor i zaszczyt spotkać i poznać, zdecydowanie poczesne miejsce zajmuje mój Mistrz i Profesor – Erhard Cziomer.

Trzy dekady znajomości, osobistych relacji i intelektualnych poszukiwań z człowiekiem wręcz do przesady skromnym, a równocześnie przyjaznym i tak bardzo po ludzku – ciepłym, nie dadzą się zamknąć w kilku wersach. Tym bardziej, że jest rzeczą wyjątkowo trudną pisać o Uczonym, do którego ma się bardzo osobisty stosunek i ten szczególnie rodzaj szacunku odzwierciedlającego prawdziwość relacji między uczniem a Mistrzem, które w odniesieniu do Erharda Cziomera niejako automatycznie skłaniają do myślenia o Nim jako „Profesorze” – właśnie z dużej litery. Jego sposób bycia i reakcje zawsze były źródłem moich fascynacji. Z pozoru chłodny i pragmatyczny, potrafi równocześnie stwarzać wrażenie lekko zagubionego, jakby żyjącego poza obecnym czasem i jego niektórymi problemami. Gdy jednak zaczyna mówić o swojej pracy – promienieje. Tak wiele już dokonał, a ma jeszcze tyle planów i zamówień. Myślę, że to wszystko czyni Go „znacznie młodszym”, również w sensie duchowym. Dla Jego pracowitości i talentu – jak wszyscy możemy się przekonać – upływ czasu nie ma istotnego znaczenia. Podobnie jak dla głęboko przyjaznego poczucia humoru, zabarwionego specyficzną nutką autoironii.

Pamiętam nasze pierwsze spotkanie w 1979 r. Miałem wtedy nadzieję, że moja dysertacja doktorska jest już gotowa, a do tego – w moim odczuciu – dość ciekawa. Swą otwartością i głębią krytycznej analizy Profesor nie tylko mnie zaskoczył, ale również wyprowadził (na szczęście!) z błędnego przekonania. Przynajmniej kilka z Jego uwag z tamtego okresu warto przytoczyć:

- nauka wymaga pracy, pracy... i jeszcze raz pracy, choć odrobina talentu i szczęścia nie powinny zaszkodzić;
- należy pracować nad warsztatem, a nawet mając go, trzeba się ciągle doskonalić;
- spróbuj „stanąć choć trochę z boku i złapać dystans do tematu i samego siebie”;
- każdy tekst można napisać lepiej i krócej.

Do dziś stanowią one dla mnie rodzaj wyjątkowo istotnego przesłania, które staram się przekazywać moim uczniom. Wiem też, że nie tylko warto, ale wręcz należy iść śladami Profesora choćby w tym, jak krytykując nie zniechęcać, a wprost przeciwnie – stawiać na ambicje młodych ludzi i pokazywać im, że potrafią więcej i lepiej, gdyż po prostu ich na to stać!

Przełomowym na swój sposób momentem w naszych osobistych relacjach była moja habilitacja w Nordeuropa Institut Uniwersytetu w Greifswaldzie, gdzie Profesor Cziomer występował w charakterze polskiego recenzenta w przewodzie. Do momentu głosowania, ten, jak zwykle zasadniczy i konkretny Uczony, nie wyrażał żadnych emocji. Zachowywał się zgodnie z kanonem i zasadami sztuki. A potem coś pękło, a niezatarte wrażenia pozostawiła u mnie nasza wspólna radość po ogłoszeniu wyniku. Okazało się też, że pierwszy wypromowany przez Profesora doktor został też pierwszym doktorem habilitowanym – obcokrajowcem w 535-letniej (wtedy) historii Uniwersytetu w Greifswaldzie.

Nie wiem, czy Profesor był ze mnie dumny, ale niezbyt wylewnie dał wyraz temu, że sprawiłem Mu dużo satysfakcji. To było dla mnie bardzo ważne, jeśli nie najważniejsze! Tak się stało i chyba dopiero wtedy w pełni zrozumiałem, że Profesor był i nadal jest dla mnie Mistrzem.

Wiem, że trakcie moich późniejszych „przygód z polityką” oraz kilkuletnich pobytów za granicą, moja aktywność interesowała Profesora w charakterystyczny dla Niego sposób. Jeśli pytał, to tylko o to, czy doświadczenia praktyki parlamentarnej, udziału we władzy wykonawczej czy w dyplomacji udaje się wykorzystać dla dobra nauki. Po moim powrocie do kraju, pierwszym pytaniem Profesora było „czy masz dobrą książkę?” Studiował ją dokładnie, chyba nawet przeprowadził szersze konsultacje. Kiedy zaprosił mnie na kawę do Cracovii, stwierdził: „Już dojrzałeś kolego, czas zacząć procedurę w sprawie twojej profesury”.

Od doktoratu po profesurę – intelektualnie „wyszedłem spod ręki” Profesora Erharda Cziomera. Jestem Jego pierwszym doktorem, ale nigdy nie odważyłbym się postawić pytania, czy również pierwszym zwieńczeniem rozległego dzieła Mistrza?

Mistrzu, Profesorze, osmielę się powiedzieć Przyjacielu, chylę czoła wobec Twoich naukowych i życiowych dokonań. Dziękuję za pomoc i ten szczególny rodzaj opieki, czasem ogromnie, choć słusznie krytycznej, którą Ci zawdzięczam w całym moim naukowym życiorysie. Twoja życzliwość i przyjaźń stanowi dla mnie nie tylko osobiste wyróżnienie, ale i wielkie zobowiązanie.

Zawsze towarzyszyć Ci będą moje Najlepsze Myśli i Najserdeczniejsze Życzenia – przede wszystkim ZDROWIA!!!

prof. dr hab. Ryszard M. Czarny
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy
Jana Kochanowskiego w Kielcach

Rocznicowa refleksja

Kiedy poproszono mnie o napisanie tekstu z okazji 70. rocznicy urodzin Prof. dr. hab. Erharda Cziomera zdziwiłem się, że to właśnie ja mam napisać coś okolicznościowego. Ale po krótkiej refleksji uświadomiłem sobie, że jestem już jedynym najstarszym stażem, czynnym pracownikiem z pierwszego oryginalnego składu ówczesnego Zakładu Stosunków Międzynarodowych, utworzonego w 1970 roku, rok po powołaniu do życia Instytutu Nauk Politycznych UJ.

Prof. Cziomer przeszedł do Zakładu jako jego kierownik w 1983 roku z ówczesnej Akademii Ekonomicznej. W środowisku mówiono o nim, że jest rzutkim organizatorem i wybitnym niemcoznawcą. Nastąpiło znaczące wzmocnienie kadrowe Zakładu i jego rozwój jakościowy.

Swojego Szefa, ówczesnego docenta Erharda Cziomera, spotkałem dopiero jesienią 1984 roku po rozpoczęciu roku akademickiego. Wróciłem wtedy po długim, prawie 4-letnim pobycie w Stanach Zjednoczonych i byłem pełen rozterek i wątpliwości. Prof. Cziomera znałem przelotnie z różnych konferencji i z tzw. znajomości środowiska, które było niewielkie i utrzymywało ze sobą kontakty, nie tylko naukowe. Nowy Szef zaskoczył mnie swoim entuzjazmem i chęcią zrobienia czegoś pożytecznego, co po zmęczeniu burzliwym początkiem dekady lat 80. dobrze rokowało na przyszłość.

Jako amerykanista uzyskałem zapewnienie wspierania moich badań, dobrze już wtedy zaawansowanych. Od strony organizacyjnej Prof. Cziomer tchnął w Zakład (a potem Katedrę) „nowe życie”. Normą i oczywistością stały się konferencje krajowe i międzynarodowe i współpraca z innymi ośrodkami zarówno w Polsce, jak i za granicą, organizacja wizyt gości z zagranicy, szeroka współpraca środowiskowa.

Trudna sytuacja lokalowa Katedry nie uległa poprawie aż do początku roku 2002. Zmienialiśmy lokalizację i przeprowadzaliśmy się siedem razy! Nie zniechęcało to Szefa do szukania nowych rozwiązań i interwencji, które mogły poprawić istniejącą sytuację. Wiążą się z tym liczne anegdoty. Do legendy przeszły jego boje ze stolarzami, którzy w ówczesnej siedzibie przy ul. Gołębiej przez prawie 9 miesięcy nie mogli złożyć szaf, a kiedy wreszcie stawili się do pracy, okazało się, że ktoś ukradł tzw. śrubunek, co zadanie uczyniło niewykonalnym. Znany jest Jego komentarz po

zabawnym incydencie na postoju dorożek pod Delikatesami w Rynku Głównym, gdzie przez pewien czas na III piętrze była także nasza Katedra. Otóż dorożkarze założyli się i upili konia piwem dolewając go do wiadra wody. Powstało zbiegowisko, przewrócony koń leżał w pianie. Traf chciał, że wcześniej jeden z kolegów doprowadził do zwolnienia portiera za pijaństwo. Prof. Cziomer zapytał więc, czy kolega ten zwolni i konia?

Profesor Cziomer doprowadził w latach 80. do znaczącego włączenia naszej Katedry w ogólnopolski program 11.IV.IIIB, w ramach którego powstało wiele wartościowych opracowań.

Zawirowania końca lat 80. sprawiły, że prace te nigdy nie zostały porządnie opracowane i wydane, nad czym – słusznie – bolał nasz Szef.

W rzeczywistości lat 90. Katedra rozwijała się ilościowo i jakościowo, nawiązano na nowo liczne kontakty z uczelniami i instytucjami niemieckimi, całkowicie odmieinionymi po zjednoczeniu Niemiec.

Każdy, niekoniecznie niemcoznawca, mógł brać w tym udział i wzbogacać się publikacjami i nawiązywanych kontaktami naukowymi. W tej dziedzinie zawsze mogliśmy liczyć na Szefa, na jego życzliwą poradę i jak trzeba było, na pisemną opinię i wsparcie.

Prof. Cziomer zaszczerpiał nam – swoim uczniom – umiejętność pracy zespołowej i niemałe zdolności organizacyjne. „Męczył” nas wciąż nowymi inicjatywami i propozycjami, które wykladał zwięźle w swoich słynnych „obwieszczeniach” dla pracowników Katedry. Nie liczę już dużych i udanych konferencji przed wstąpieniem Polski do NATO i przed wejściem do Unii Europejskiej. Przyniosło to znaczący przyrost dorobku naukowego wszystkich pracowników Katedry i ich rozwój zawodowy.

Wartościowe były zebrania seminaryjne, na których każdy miał szansę prezentacji zarysu swojej rozprawy doktorskiej lub habilitacyjnej.

Prof. Cziomer dbał zawsze o wysoki poziom dydaktyki. Pojawiały się nowe przedmioty, nowe kierunki i specjalizacje, dostosowane do zmian zachodzących w Europie i na świecie. Dydaktyka była zawsze traktowana na równi z działalnością naukową i w tym także upatruję ważny aspekt dorobku Katedry.

Profesor cenił – i czyni to nadal – solidność i terminowość, a walczył z bylejąkością i tandetą. Przekonało się o tym nieraz boleśnie paru kolegów, którzy wzięli nadzieję z karierą w Katedrze i na Uczelni, z której niewiele wyszło, bo nie spełnili wysokich standardów narzuconych przez Prof. Cziomera.

Rozwój ilościowy Katedry ustabilizował się po roku 2000 i kiedy po powołaniu Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych w 2002 roku, Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych przechodził z Wydziału Prawa UJ na nowo powstały Wydział, zasoby kadrowe były już tak znaczące, że na bazie Katedry Stosunków Międzynarodowych można było otworzyć dwa nowe Zakłady i jedną Katedrę. Wielka to także osobista zasługa Prof. Cziomera, od którego nie tylko nauczyliśmy się rzemiosła naukowego, ale przy okazji tolerancji dla innych, umiejęt-

ności negocjowania i niedopuszczania do głosu własnej małości, tak częściej niestety w środowisku naukowym.

O liczbie napisanych przez Szefa opinii, listów polecających, recenzji doktorskich, habilitacyjnych i profesorskich nawet nie wspominam.

Jeżeli piszę te słowa, to czynię to z pełnym przekonaniem i w podzięcie dla jednego ze swoich Szefów i Mistrzów. Z upływem lat widzę, jak ważną rolę odegrał On w mojej – i innych – karierze naukowej. Wiele się zmieniło w Polsce i na świecie, nie wszystkie opinie Prof. Cziomera podzielałem bezkrytycznie, ale to dawało mi bodźce do dalszych przemyśleń i własnych przedsięwzięć. Dlatego zawsze z wdzięcznością myślę o Nim w kontekście minionych, wspólnie spędzonych lat.

Choroby Prof. Cziomera i Jego bliskich nie zahamowały Jego żywotności i aktywności. Po niekonicznym – moim zdaniem – przejściu do Akademii Frycza Modrzewskiego, Profesor znalazł tam nowe, lepsze warunki dla kontynuowania swoich pasji badawczych i aktywności wydawniczej. Rosną kolejne kariery Jego uczniów, a nowe aktualne problemy wielkiej polityki znajdują odbicie w regularnie wydawanych publikacjach indywidualnych i zbiorowych.

Jak na jeden zyciorys i Jubileusz 70-lecia to rzeczywiście sporo – *Ad multos annos* Profesorze!

prof. dr hab. Michał Chorośnicki
kierownik Katedry Teorii i Strategii
Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytetu Jagiellońskiego

Grußwort

Lieber Herr Kollege Cziomer

Zu Ihrem akademischen Jubiläum gratuliere ich Ihnen von Herzen und wünsche Ihnen, wie man bei Ihnen wohl sagt: *sto lat!*

Wir kennen uns schon, so kommt es mir vor, seit undenklichen Zeiten. Kann es sein, dass wir uns zum ersten Mal im Jahre 1986 im Rahmen der Deutsch-Polnischen Schulbuchkommission in Saarbrücken getroffen haben? Jedenfalls sind wir uns danach noch vielfach an vielen verschiedenen Orten begegnet, wobei es, das versteht sich von selbst, stets mehr oder minder um das deutsch-polnische Verhältnis ging. Ich erinnere mich lebhaft, wenn auch leicht beschämt, daran, dass ich Ihnen, als Sie mich nach meiner Einschätzung der außenpolitischen Ambitionen des gerade gewählten deutschen Bundeskanzlers Gerhard Schröder fragten, eine völlig irrtümliche Auskunft gegeben habe, wie sich schon wenig später herausstellte. Und nie vergessen werde ich Ihr jahrzehntelanges Engagement in den jährlichen Polnisch-Ukrainisch-Deutschen Wissenschaftlichen Konferenzen, die Sie initiiert und am Leben erhalten haben.

Sie können, wenn ich recht sehe, auf ein reiches akademisches Leben zurückblicken, in dem Sie in Wort und Schrift Großes geleistet haben. Sie sind in meinen Augen derjenige polnische Wissenschaftler, der am meisten zur deutschen Frage publiziert hat. Sie haben auf Ihre Weise zum gegenseitigen Verständnis von Polen und Deutschen wesentlich beigetragen. Für Ihr wissenschaftliches Lebenswerk bewundere ich Sie. Dafür möchte ich Ihnen heute Dank sagen.

Es ist nicht gerade Freundschaft gewesen, die unsere persönlichen Beziehungen ausgezeichnet haben. Dafür waren wir wohl zu verschieden. Jeder von uns ist, wie es unter Wissenschaftlern Gang und Gäbe ist, seinen eigenen Weg gegangen. Aber an der Anerkennung Ihrer wissenschaftlichen Leistung, ja, mehr noch, an der Hochachtung für Ihr persönliches Engagement, Ihre unendliche Geduld und Ihre – darf ich es sagen? – „schlesische Art“ lasse ich es als „alter Ostpreuße“ nicht fehlen. Sie haben, lieber Kollege, meine Hochschätzung.

*Ihr Prof. Dr. habil. Helmut Wagner
Freie Universität Berlin*

Pozdrowienie Szanowny Kolego,

z okazji Pańskiego jubileuszu akademickiego składam Panu serdeczne gratulacje i życzę Panu, jak to się w Polsce mawia: sto lat!

Znamy się już, jak się zdaje, od niepamiętnych czasów. Czy to możliwe, że po raz pierwszy spotkaliśmy się w roku 1986 w ramach Polsko-Niemieckiej Komisji Podręcznikowej w Saarbrücken? W każdym razie później spotykaliśmy się wielokrotnie i w wielu miejscach, przy czym zawsze, co zrozumiałe samo przez się, spotkania te miały w tle stosunki polsko-niemieckie. Pamiętam dość żywo, choć wspomnienie to przepelnia mnie niejakim zawstydzeniem, że gdy zapytał mnie Pan o moją ocenę ambicji świeżo wybranego niemieckiego kanclerza Gerharda Schrödera w polityce zagranicznej, udzieliłem całkowicie mylnej odpowiedzi, co okazało się niewiele później. Nigdy też nie zapomnę Pańskiego wieloletniego zaangażowania w coroczne Polsko-Ukraińsko-Niemieckie Konferencje Naukowe, które Pan zapoczątkował i które Panu zawdzięczają trwanie.

Ma Pan za sobą, jak się zdaje, bogate życie akademickie, w którym osiągnął Pan bardzo wiele jako wykładowca i autor. Jest Pan w moich oczach tym polskim naukowcem, który w tematyce niemieckiej publikował najwięcej. Na swój sposób znacząco przyczynił się Pan do obustronnego porozumienia Polaków i Niemców. Podziwiam Pana naukowy dorobek. Za Pana dzieło chcę wyrazić Panu dzisiaj słowa wdzięczności.

Naszych osobistych relacji nie można nazwać przyjaźnią – zbytnio się różniliśmy. Każdy z nas, jak to bywa wśród ludzi nauki, szedł swoją własną drogą. Jednakże nie można nie wyrazić uznania dla Pańskiego dorobku naukowego, ba, więcej nawet, szacunku dla Pańskiego wielkiego osobistego zaangażowania, Pańskiej nieskończonej cierpliwości oraz – czy wolno mi tak powiedzieć? – „śląskiego stylu”, który ja jako „stary Prusak Wschodni” niezmiernie cenię. Mój drogi Kolego, składam Panu wyrazy uszanowania.

*prof. dr hab. Helmut Wagner
Wolny Uniwersytet w Berlinie*

Panie Kolego Profesorze

Pana prof. Erharda Cziomera znam od bardzo wielu lat. Zanim zetknąłem się z nim osobiście, poznałem jego publikacje naukowe. Śledziłem je z uwagą, ponieważ zajmował się on między innymi podobnymi problemami, które były również przedmiotem moich zainteresowań naukowych, a mianowicie szeroko rozumianą polityką zagraniczną RFN i stosunkami polsko-niemieckimi. W połowie lat osiemdziesiątych spotkałem osobiście prof. Cziomera na konferencji naukowej. Okazało się, że jest to bardzo ciekawy i zycziwy człowiek, który chętnie rozmawiał z młodo wypromowanymi doktorami i magistrami. Zachęcał do studiów nad zagadnieniami niemieckimi, doradzał, jak badać, gdzie szukać literatury, informował o najnowszych publikacjach wydawanych w RFN.

W swojej koncepcji metodologicznej zajmowania się problematyką niemiecką – jeśli można by tak ująć – reprezentował on wówczas racjonalne i wyważone podejście, które najpełniej wówczas reprezentowali wybitni badacze: prof. Władysław Markiewicz, prof. Franciszek Ryszka i prof. Mieczysław Tomala. Szczególnie cenne były jego wskazówki, do jakich ośrodków uniwersyteckich w RFN warto jeździć. Bywał on już wtedy często w RFN i miał dobre kontakty. Potem zacząłem ściślejszą współpracę z prof. Cziomerem. Okazją do tego było nasze zaangażowanie się w powołanie i pracę Ogólnopolskiego Międzyuczelnianego Zespołu Niemcoznawczego. Zespół skupiał wówczas wielu naukowców z różnych środowisk akademickich, którzy zajmowali się problematyką niemiecką, organizowane były konferencje i wydawane publikacje. W ramach prac związanych z Zespołem często miałem kontakt z prof. Cziomerem. Zainteresowały mnie dość oryginalne formuły, których Profesor używał w kontaktach z młodymi naukowcami – *Panie Kolego Doktorze* lub *Panie Kolego Magistrze*. Zastanawiałem się wówczas, czy to jest zwyczaj krakowski czy też *licentia poetica* prof. Cziomera. Dopiero po zrobieniu przeze mnie habilitacji przeszliśmy na formułę *per Ty*, chociaż wcześniej przy wielorakich okazjach zdarzało się, że rozmawialiśmy jak koledzy po fachu.

Później nasze kontakty przeniosły się na Niemcy. Uczestniczyłem z prof. Cziomerem w wielu konferencjach naukowych organizowanych w RFN. Bardzo miłe wspominać nasze spotkania podczas dłuższych pobytów stypendialnych na uniwersytetach niemieckich. Często rozmowy przy skromnych i tanich obiadach w sto-

łówce uniwersyteckiej przy Nassestrasse lub dobrym piwie w bońskich piwiarniach pomiędzy Münsterplatz a Marktplatz dotyczyły trudnych polsko-niemieckich tematów z zakresu wielkiej polityki i przeplatały się z osobistymi kontaktami z wieloma niemieckimi naukowcami. Nie chodziło wtedy tylko – jak to ujął jeden z młodych emigrantów z Polski wydając książkę pod tytułem – o *Entspannung von unten* – ale o powstające koleżeńskie i przyjacielskie kontakty między nami i Niemcami. Z prof. Cziomerem mamy z tego okresu wielu wspólnych przyjaciół. Do nich należy prof. Hans-Adolf Jacobsen – wieloletni dyrektor Seminar für politische Wissenschaften w Bonn, którego przy Lennestrasse odwiedzała większość stypendystów z Polski. Dla mnie nie tylko adres przy Lennestrasse, ale także i dom prof. Jacobsena przy Klosterweg okazał się gościnnie. Z życzliwością spotkaliśmy się ze strony prof. Karla Kaisera i prof. Eberharda Schulza z DGAP. Do naszych wspólnych przyjaciół należy także prof. Helmut Wagner z Freie Universität w Berlinie, u którego bywaliśmy na różnych konferencjach. Szczególnie pamiętamy tę organizowaną tuż przed obaleniem muru berlińskiego.

Pięknie jest powspominać dawne czasy, ale chcę przypomnieć, że i obecnie nadal współpracujemy przy różnych projektach i utrzymujemy kontakty. Prof. Cziomer na stałe wpisał się ze swoim wykładem wygłaszanym w prastarym Uniwersytecie Jagiellońskim do programu organizowanej przeze mnie od 10 lat Sommerschule dla niemieckich studentów politologii. I tu koło się zatacza, bo trzeba dodać, że inicjatywa Sommerschule zrodziła się z inspiracji naszego wspólnego przyjaciela Hansa-Adolfa Jacobsena.

*prof. dr hab. Stanisław Sulowski
dyrektor Instytutu Nauk Politycznych
Uniwersytetu Warszawskiego*

Der Wissenschaftler der polnisch-deutschen Verständigung und Freundschaft

“Die deutschen und polnischen Entscheidungsträger tragen eine besondere Verantwortung für die Zukunft und müssen stabile Grundlagen für das polnisch-deutsche Verhältnis schaffen.“

Prof. Dr. Erhard Cziomer formulierte diese Forderung im Frühjahr 1990, angesichts vieler Sorgen in seinem Land über den deutschen Einigungsprozess¹. Dass er für gegenseitiges Verständnis zur Verbesserung der Beziehungen schon sehr viel früher arbeitete, bewies er gleich bei seinem ersten Besuch in Bonn im Herbst 1985. Bonn war damals Sitz von Bundestag und Bundesregierung und so auch der Parteizentralen. Während eines Studienaufenthalts für sein Forschungsprojekt über die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland besuchte er erstmals das Pressearchiv des Parteivorstandes der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands.

Das Haus der SPD-Zentrale hieß damals immer noch “die Baracke“, obwohl die 1951 aufgestellten Fertigbauteile aus Holz 1975/76 durch einen Massivbau ersetzt worden waren. Der erste SPD-Vorsitzende nach dem Krieg, Kurt Schumacher (1895–1952), hoffte bis zuletzt auf einen baldigen Umzug in die alte Hauptstadt Berlin und ließ deshalb in Bonn nur ein mobiles Provisorium errichten. Erst in den 1970er Jahren richtete man sich mit zahlreichen Neubauten längerfristig in Bonn ein. Den alten Namen wurde aber auch das neue SPD-Haus nicht mehr los, und so wird es, mit neuen Mietern, heute noch genannt.

Vielleicht sollte trotz des Neubaus wenigstens mit dem alten Namen die Hoffnung bewahrt bleiben, eines Tages doch noch das Provisorium Bonn beenden zu können. Für in absehbarer Zeit realisierbar hielt dies aber keiner der Akteure, weder im Westen noch im Osten. “Nicht mehr zu meinen Lebzeiten“, war stets die Antwort.

---

¹ E. Cziomer, *Der deutsche Einigungsprozeß aus polnischer Sicht*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Forum Deutsche Einheit, „Aktuelle Kurzinformationen“ 1990, Nr. 5 (Juni); o. P. (S. 8).

Also konzentrierte man sich auf realistischere Ziele. “Wandel durch Annäherung“, mit dieser Politik wurde von Willy Brandt und Egon Bahr die Entspannungspolitik eingeleitet und vorangetrieben. Professor Cziomer gehört zu den ersten, die diesen Prozess von polnischer Seite aus analysiert und wissenschaftlich begleitet haben. Das demonstrierte er gleich bei seinem ersten Besuch in Bonn in sehr offen geführten Diskussionen, gestützt auf gründlich recherchierte historische und zeitgeschichtliche Quellen beider Seiten.

Eine weitere wichtige Station zur Aufarbeitung der gemeinsamen Geschichte war dann sein Beitrag zu einer der ersten Ausstellungen des im Juni 1994 in Bonn eröffneten Hauses der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland unter dem Titel “Annäherung – Zblizenia, Deutsche und Polen 1945–1995“².

Auch journalistisch bewies Professor Cziomer Mut. Als wir uns am Vorabend des SPD-Parteitages in Nürnberg im August 1986 im Ratskeller auf dem Empfang der Sozialdemokratischen Gemeinschaft für Kommunalpolitik bei Nürnberger Würstchen, würzigem fränkischen Bier und langen Gesprächen auch persönlich besser kennen lernten, kündigte er Interviews mit SPD-Politikern an, die er unzensiert in der “Krakauer Zeitung“ publizieren werde, Warschau sei ja schließlich weit weg. Da klang der Stolz der ehemaligen polnischen Hauptstadt mit ihrer alterwürdigen Universität und ihrer großen mitteleuropäischen Tradition durch.

Seine exzellenten Kenntnisse der deutschen Sprache bis in Redensarten hinein erleichterten ihm nicht nur die Recherchen im SPD-Archiv, sie öffneten ihm auch bei manchem nicht so polyglotten Politiker schnell die Tür, so auch für diese Interviews.

Professor Cziomer forschte für viele Projekte ausgiebig in unserem Pressearchiv. Diese Quelle entdeckte er als Fundgrube für die Wissenschaft schon zu einer Zeit, als viele in der Zunft Zeitungsausschnitt-Sammlungen höchstens zur ersten Orientierung als Sekundärquellen zuließen. Der langjährige Archivar des Archivs der sozialen Demokratie der Friedrich-Ebert-Stiftung in Bonn, Horst-Peter Schulz, beschreibt den Wandel von der Aversion bis zur auch wissenschaftlich nützlichen Quelle:

“Zeitungsausschnittsammlungen wurden und werden oft in ihrer Bedeutung für die historische Forschung unterschätzt, doch zunehmend wird ihr Quellenwert von der Geschichtsschreibung erkannt und gewürdigt. Fast vorbei sind die Zeiten, dass Forscher nur widerwillig und naserümpfend der Empfehlung des Archivars folgen, auch einen Blick in die Zeitungsausschnittsammlung zu werfen, um dann nach kurzer Zeit erstaunt zu äußern: ‚Ja, wenn ich das vorher gewusst hätte, hätte ich mir monatelanges Recherchieren ersparen können!‘ Kaum ein anderer Bestand ermöglicht einen so raschen Zugriff auf authentische Nachrichten

---

² *Annäherung – Zblizenia. Deutsche und Polen 1945–1995*, Hrsg. Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland. Begleitbuch zur Ausstellung, Bonn, 7. März bis 5. Mai 1996, Düsseldorf, Droste 1996, S. 198.

und Kommentare zum Zeitgeschehen, kaum ein anderer Bestand dokumentiert so deutlich die Meinungsvielfalt der zeitgenössischen Gesellschaft. Jede wissenschaftliche Arbeit ist letztlich das Ergebnis einer individuellen und retrospektiven Sichtweise, die Zeitungsausschnittsammlung dagegen versetzt unmittelbar in die jeweilige Zeit und gibt das pluralistische Meinungsspektrum von damals zeitgenau wieder.³

Zeitungsausschnitt-Sammlungen wurden seit 1945 als aktuelle politische Dokumentation im Pressearchiv des SPD-Parteivorstandes angelegt, um sie für politische Argumentationen und Auseinandersetzungen nutzen zu können. Ältere Bestände sind fortlaufend dem historischen Archiv der Friedrich-Ebert-Stiftung übergeben worden, vor allem aus Platzgründen, aber auch wegen der konservatorisch günstigeren Lagerung dort. Bei Bedarf konnte man dennoch schnell auf ältere Unterlagen zurückgreifen, Stiftung und "Baracke" lagen nur wenige hundert Meter auseinander.

In diesem Pressearchiv wurden und werden Ausschnitte aus allen überregionalen und größeren regionalen Zeitungen angelegt und nach Personen, Themen, Organisationen, Regionen und Medien sortiert, ergänzt durch Pressemitteilungen aller Parteien, der Verbände, Institutionen und durch Mitschriften von Fernseh- und Hörfunk-Interviews. So kann authentisch zitiert werden und nicht nur nach den häufig verkürzten Wiedergaben in der Presse. Bis 1999 wurden die Ausschnitte mit Schere und Klebmaschine hergestellt, bei Ablagen unter mehreren Aspekten halben Kopien. Mit dem Umzug der SPD-Zentrale nach Berlin wurden Herstellung und Papierablage durch elektronische Systeme ersetzt. So entsteht ein "ewiges" Archiv.

Vor allem durch das Internet reicht ein reines Textarchiv heute nicht mehr für eine politische Dokumentation aus. Deshalb wird das Pressearchiv jetzt zu einem multimedialen Archiv ausgebaut. Mit der Programmierung ist eine externe Softwarefirma beauftragt. Das neue Archivsystem für Text, Ton, Bild, Film und Websites unter einer einheitlichen Oberfläche soll schon 2010 funktionieren.

Damit das historische Archiv der sozialen Demokratie in Bonn weiterhin Anschluss halten kann, soll ein Online-Zugang zu unserer Datenbank organisiert werden, unter Beachtung der engen urheberrechtlichen Schranken.

Pressearchive bieten der Forschung zudem einen großen zeitlichen Vorsprung. Da ausschließlich veröffentlichte Texte gesammelt werden, entfallen hier die sonst üblichen 30jährigen Sperrfristen bis zur Aktenfreigabe.

Professor Cziomer nutzt diese Quelle bis heute. Wiederholt hat er uns auch in Berlin besucht. Seine Doktorandinnen folgen ihm. In seinem Sinne wachsen also die Talente nach, die wir ebenfalls gerne unterstützen.

³ H.-P. Schulz, *Die Zeitungsausschnittsammlungen im Archiv der sozialen Demokratie – eine unterschätzte Quelle*, „Archiv-Nachrichten, Internet-Newsletter aus dem Archiv der Friedrich-Ebert-Stiftung in Bonn“ 2005, Nr. 1, 1. Februar.

Wir werden in guter Verbindung bleiben. Herzlichen Glückwunsch zum 70. Geburtstag und weiterhin tüchtige Schaffenskraft. Ad multos annos, lieber Erhard Cziomer!

Peter Munkelt
Leiter des Politischen Archivs beim Hauptvorstand Berlin

Badacz polsko-niemieckiego porozumienia i przyjaźni

„Polscy i niemieccy decydenci ponoszą szczególną odpowiedzialność za przyszłość i muszą tworzyć stabilne podstawy stosunków polsko-niemieckich.”

Prof. dr hab. Erhard Cziomer sformułował ten postulat wiosną 1990 roku, w obliczu wielu trosk trapiących jego kraj w związku z procesem niemieckiego zjednoczenia¹. Ale już wcześniej pracował on nad obustronnym porozumieniem na rzecz poprawy stosunków, co udowodnił podczas swojej pierwszej wizyty w Bonn jesienią 1985 roku. Bonn było wtedy siedzibą Bundestagu i rządu federalnego, a także centrali partii politycznych. Podczas swojego pobytu studyjnego poświęconego projektowi badawczemu na temat polityki zagranicznej Republiki Federalnej Niemiec, po raz pierwszy odwiedził Archiwum Prasowe Zarządu Socjaldemokratycznej Partii Niemiec.

Siedziba centrali SPD wówczas nadal nazywana była „Barakiem”, mimo że budynek zbudowany w 1951 roku z drewnianych prefabrykatów już dawno, bo w 1975/1976 roku, zamieniono na solidniejszą konstrukcję. Pierwszy powojenny przewodniczący SPD, Kurt Schumacher (1895–1952), do samego końca miał nadzieję na szybką przeprowadzkę do stolicy, Berlina, i dlatego w Bonn polecił budowę nieledwie przenośnej prowizorki. Dopiero w latach 70. urządzono w Bonn bardziej trwałą siedzibę w nowym budynku. Niemniej także nowa siedziba SPD nie mogła pozbyć się przydomku i tak jest nazywana do dziś, choć korzystają z niej już inni najemcy.

Być może stara nazwa miała, mimo nowej substancji, nadal dawać nadzieję, że pewnego dnia bońskie prowizorium będzie można zakończyć. Ale nikt z aktywnych uczestników życia politycznego, ani na Zachodzie, ani na Wschodzie, nie uważał

---

¹ E. Cziomer, *Der deutsche Einigungsprozess aus polnischer Sicht (Proces zjednoczenia Niemiec z polskiej perspektywy)*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Forum Deutsche Einheit, „Aktuelle Kurzinformationen“ 1990, Nr. 5 (czerwiec); bez paginacji (s. 8).

tęgo za możliwe w przewidywalnej przyszłości. „Nie za naszych dni”, jak wtedy mawiano.

Koncentrowano się zatem na bardziej realnych celach. „Zmiana poprzez zbliżenie”, pod tym hasłem Willy Brandt i Egon Bahr rozpoczęli i realizowali politykę odprężenia. Profesor Cziomer był jednym z pierwszych, którzy po polskiej stronie analizowali i śledzili ten proces z perspektywy naukowej. Zaprezentował to od razu podczas swojej pierwszej wizyty w Bonn w trakcie bardzo otwarcie prowadzonych dyskusji, w oparciu o gruntowne badania historycznych i współczesnych źródeł po obu stronach.

Kolejnym ważnym etapem do opracowania wspólnej historii był jego wkład w jedną z pierwszych wystaw w otwartym w 1994 roku w Bonn Domu Historii Republiki Federalnej Niemiec, pod tytułem „Annäherung – Zbliżenia. Polacy i Niemcy 1945–1995”².

Profesor Cziomer wykazał także swój talent dziennikarski. Kiedy w przeddzień konwencji partyjnej SPD w Norymberdze w sierpniu 1986 roku poznaliśmy się bliżej z bardziej osobistej strony – w piwnicy ratuszowej na spotkaniu Socjaldemokratycznej Wspólnoty na rzecz Polityki Komunalnej – i przy kielbaskach norymberskich oraz aromatycznym frankońskim piwie prowadziliśmy długie dyskusje, zapowiedział, że przeprowadzi wywiady z politykami SPD, które następnie opublikuje bez cenzury w „Gazecie Krakowskiej”, bo Warszawa przecież daleko. Zabrzmiała w tym duma z byłej polskiej stolicy z jej szacownym uniwersytetem i wielką środkowoeuropejską tradycją.

Jego znakomita znajomość języka niemieckiego sięgająca głęboko w pokłady frazeologii nie tylko ułatwiała mu poszukiwania w archiwach SPD, ale otwierała przed nim – także na potrzeby wspomnianych wywiadów – drzwi do polityków, którzy takimi zdolnościami językowymi pochwalić się nie mogli.

Profesor Cziomer prowadził w naszym archiwum prasowym badania na potrzeby wielu projektów naukowych. To źródło odkrył jako kopalnię wiedzy już w czasie, gdy zbiory wycinków prasowych służyć mogły co najwyżej do wyrobienia sobie ogólnej orientacji, jako źródła drugorzędne. Wieloletni archiwista w Archiwum Socjaldemokracji w Fundacji Friedricha Eberta w Bonn, Horst-Peter Schulz, opisuje swoją przemianę, od awersji do fascynacji przydatnością tego naukowego źródła:

„Zbiory wycinków prasowych były i są często niedoceniane w swoim znaczeniu dla badań historycznych, niemniej ich wartość jako źródła jest wśród historyków coraz częściej rozpoznawana i poważana. Minęły już czasy, gdy naukowcy z niechęcią, kręcąc nosem, podążali za radą archiwisty, który polecał im choćby

² *Annäherung – Zbliżenia. Deutsche und Polen 1945–1995*, wyd. Dom Historii Republiki Federalnej Niemiec: Begleitbuch zur Ausstellung (*Annäherung – Zbliżenia. Polacy i Niemcy 1945–1995*. Publikacja towarzysząca wystawie), Bonn, 7 marca–5 maja 1996, Düsseldorf, Droste 1996, s. 198.

rzucić okiem na zbiory wycinków prasowych, by wkrótce ze zdziwieniem zakrzyknąć: «Gdybym to wiedział wcześniej, zaoszczędziłbym sobie wielu miesięcy badań!» Mało jest podobnych zasobów, umożliwiających tak szybki dostęp do autentycznych wiadomości i komentarzy dotyczących bieżących wydarzeń, mało który zasób dokumentuje tak wyraźnie różnorodność poglądów współczesnego społeczeństwa. Każda praca naukowa jest przecież wynikiem indywidualnej i swoistej retrospekcji, zaś zbiory wycinków prasowych przenoszą bezpośrednio w dany czas i prezentują pluralistyczne spektrum poglądów minionych czasów w identycznej perspektywie czasowej³.

Zbiory wycinków prasowych zostały utworzone w 1945 roku w archiwum prasowym Zarządu SPD jako miejsce bieżącej dokumentacji życia politycznego, aby móc je wykorzystywać na potrzeby argumentacji i prowadzenia sporów politycznych. Starsze zasoby przekazywano na bieżąco do archiwum historycznego Fundacji Friedricha Eberta, przede wszystkim z przyczyn lokalowych, ale także ze względu na korzystniejsze konserwacyjnie miejsce przechowywania. W razie potrzeby można było jednak szybko sięgnąć do starszych materiałów, Fundacja i „Barak” położone są zaledwie kilkaset metrów od siebie.

W archiwum prasowym gromadzone są wycinki z wszystkich ponadregionalnych oraz większych regionalnych gazet i sortowane są według osób, zagadnień, organizacji, regionów i mediów, uzupełniane o publikacje prasowe wszystkich partii, stowarzyszeń oraz protokolowane wywiady telewizyjne i radiowe. Dzięki temu można odnaleźć autentyczne cytaty, a nie opierać się tylko o często skrócone relacje prasowe. Do roku 1999 wycinki produkowane były za pomocą nożyczek i maszynki klejącej, w archiwizacji pod wieloma względami pomocne były kopie. Wraz z przeniesieniem centrali SPD do Berlina papierowa produkcja i archiwizacja zostały zamienione przez systemy elektroniczne. Powstaje dzięki temu „wieczne” archiwum.

Zwłaszcza ze względu na Internet archiwum tekstów nie wystarcza już dziś na potrzeby dokumentacji życia politycznego. Dlatego archiwum prasowe rozbudowywane jest obecnie do formy archiwum multimediów. Prace programistyczne zlecono zewnętrznemu wykonawcy. Nowy system archiwizacji tekstu, dźwięku, obrazu, filmu i stron internetowych w jednolitej formie ma działać już w 2010 roku.

Aby Archiwum Socjaldemokracji w Bonn pozostawało dostępne, konieczne jest utworzenie dostępu online do naszej bazy danych, przy zachowaniu wszystkich ograniczeń wynikających z praw autorskich.

³ H.-P. Schulz, *Die Zeitungsausschnittsammlungen im Archiv der sozialen Demokratie – eine unterschätzte Quelle (Zbiory wycinków prasowych w Archiwum Socjaldemokracji – źródło niedocenione)*, „Archiv-Nachrichten, Internet-Newsletter aus dem Archiv der Friedrich-Ebert-Stiftung in Bonn“ („Wiadomości Archiwalne, newsletter internetowy Archiwum Fundacji Friedricha Eberta w Bonn”) 2005, nr 1, 1 lutego.

Archiwa prasowe oferują przy tym badaczom olbrzymią oszczędność czasu. Ponieważ gromadzone są wyłącznie teksty publikowane, tradycyjne 30-letnie okresy utajnienia dokumentów nie znajdują tu zastosowania.

Profesor Cziomer korzysta z tego źródła do dzisiaj. Wielokrotnie odwiedzał nas też w Berlinie. W jego ślady idą jego doktorantki. Wyrastają już zatem kolejne talenty Jego pokroju, które równie chętnie będziemy wspierali.

Pozostaniemy w serdecznym kontakcie. Z okazji 70. urodzin składamy serdeczne życzenia powodzenia i dalszych sukcesów w pracy naukowej. *Ad multos annos*, drogi Erhardzie!

Peter Munkelt
kierownik Archiwum Politycznego
Zarząd Główny SPD w Berlinie

O znajomości i współpracy z profesorem dr. hab. Erhardem Cziomerem

Jestem absolwentem Uniwersytetu im Adama Mickiewicza w Poznaniu, stąd poznałem pana profesora Erharda Cziomera stosunkowo późno, bo dopiero w 1994 r. Nastąpiło to po zorganizowaniu przez ówczesną WSP w Rzeszowie w 1992 r. międzynarodowej konferencji naukowej na temat „Galicja i jej dziedzictwo”. Zgromadziła ona ponad stu referentów, a jej dorobek opublikowano w czterech dość „opasłych” tomach. Inicjatorzy konferencji: ówczesny rektor WSP w Rzeszowie prof. dr hab. Kazimierz Z. Sowa oraz prof. dr hab. Jerzy Wyrozumski, zaskoczeni tak dużym zainteresowaniem podjęli decyzję o kontynuowaniu badań nad Galicją i WSP uruchomiło serię wydawniczą kontynuującą publikacje pokonferencyjne. Powołano wspólny, krakowsko-rzeszowski komitet wydawniczy, a wspólne spotkania owocowały nowymi pomysłami. Jednym z nich było rozpoczęcie badań nad współczesnością i przyszłością trzech krajów: Niemiec, Ukrainy i Polski.

Oprócz przełamywania stereotypów, badania te miały na celu wskazanie dróg dla Polski i Ukrainy, które mogłyby te kraje doprowadzić do wspólnot europejskich i NATO. Pan profesor Erhard Cziomer został wytypowany przez władze Uniwersytetu Jagiellońskiego jako koordynator badań nad tą problematyką, ja – wówczas byłem dziekanem Wydziału Socjologiczno-Historycznego – jako przedstawiciel środowiska rzeszowskiego. Profesor Erhard Cziomer wyszukał partnera niemieckiego (Instytut Studiów Wschodnich i Międzynarodowych w Kolonii), ja partnera ukraińskiego (Fakultet Historii Uniwersytetu im. Iwana Franko we Lwowie). Wspólnie z nami podjęli się oni trudu organizowania corocznie konferencji pod stałym tytułem: „Polska – Niemcy – Ukraina w Europie”. Każda z kolejnych konferencji omawiała i analizowała jednak tę problematykę przy uwzględnianiu zmieniającej się sytuacji międzynarodowej, szczególnie w krajach, które na zmianę współorganizowały te spotkania.

Prof. Erhard Cziomer był zawsze inicjatorem i pomysłodawcą tematyki, które podejmowaliśmy w następnym roku. Miał trudne zadanie, bowiem do kolejnych jej „odsłon” zapraszaliśmy nie tylko naukowców, ale także nauczycieli ze szkół średnich

i przedstawicieli mediów. Dodatkowo wyszukiwał on w Polsce osoby, które zajmowały się problematyką będącą przedmiotem obrad. Z pełnym przekonaniem mogę stwierdzić, iż bez profesora Erharda Cziomera konferencje nie byłyby kontynuowane. Myślę, iż najlepiej będzie przybliżyć tematykę kolejnych konferencji, by wykazać rozległość podejmowanych tematów i trudności ze znajdowaniem referentów.

Zaczynaliśmy od analizy uwarunkowań, założeń i przesłanek wzajemnej współpracy między Polską, Ukrainą i Niemcami. Następnie obradowaliśmy na temat doświadczeń z transformacji i współpracy, zastanawialiśmy się nad modelem euroregionów Europy Środkowowschodniej, próbowaliśmy odpowiedzieć na pytanie, jak wychowywać dla Europy, analizowaliśmy narodowe identyfikacje i europejskie integracje w przededniu XXI wieku. Kolejne konferencje, które odbyły się w XXI w. poświęcone były szansom Polski i Ukrainy na wejście do Unii Europejskiej, stosunkom z Rosją, problematyce bezpieczeństwa europejskiego, skutkom wejścia Polski do wspólnoty europejskiej, „pomarańczowej rewolucji” na Ukrainie. Wejście Rumunii i Bułgarii do Unii Europejskiej zaowocowało konferencją w Debreczynie, podczas której stali uczestnicy (tzn. Polacy, Niemcy i Ukraińcy) dzielili się swymi doświadczeniami z wpływu na świadomość społeczną przynależności lub nie (Ukraina) do Unii. Ostatnia konferencja w 2008 r. obradowała na temat: „Europa w okresie przemian oraz nowych wyzwań w zakresie bezpieczeństwa i współpracy”. Od 1995 r. (wtedy odbyła się pierwsza konferencja) zarówno ja, jak i uczestniczący w kolejnych konferencjach naukowcy rzeszowscy, mieliśmy okazję poznać bliżej profesora Erharda Cziomera, jako nie tylko wybitnego naukowca – autorytet w sprawach współczesnych Niemiec, ale także jako człowieka, kolegę, przyjaciela, a nawet męża (bo w konferencjach uczestniczyła także Jego Małżonka). Każda z tych Jego ról spotykała się z naszym uznaniem i szacunkiem. *Ad multos annos, DROGI PROFESORZE!*

*prof. dr hab. Włodzimierz Bonusiak
wieloletni dziekan i rektor Uniwersytetu Rzeszowskiego,
dyrektor Instytutu Historii
Uniwersytet Rzeszowski*

Życiorys naukowy
prof. dr. hab. Erharda Cziomera

Wykształcenie, stopnie i tytuły naukowe, kariera zawodowa

Erhard Cziomer urodził się 18 lipca 1940 r. w Ligocie Bialskiej, po maturze w 1958 r. podjął studia historyczne w Uniwersytecie Jagiellońskim, które ukończył z wyróżnieniem w 1963 r. W tym samym roku podjął pracę jako nauczyciel przedmiotów humanistyczno-społecznych w szkole średniej w Krakowie. W 1969 r. został zatrudniony jako starszy asystent w Akademii Ekonomicznej (obecnie Uniwersytet Ekonomiczny), awansując na stanowisko adiunkta (1973) oraz docenta (1979). Wszystkie stopnie naukowe uzyskał na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UJ:

- doktora nauk humanistycznych za pracę „Niemieckie partie polityczne a stosunki niemiecko-radzieckie w latach 1918–1922. Od pokoju w Brześciu Litewskim do traktatu w Rapallo” (1972),
- doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie najnowszej historii krajów europejskich za pracę „Polityka rządu RFN wobec ZSRR w latach 1955–1972” (1977).

W 1982 r. przeniósł się na UJ i został powołany na stanowisko kierownika Zakładu Stosunków Międzynarodowych w Instytucie Nauk Politycznych, który w 1990 r. został przekształcony w Katedrę Stosunków Międzynarodowych i Polityki Zagranicznej. Tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskał w 1989 r., a profesora zwyczajnego w 1994 r.

Po przejściu na emeryturę, w 2005 r. podjął pracę na pierwszym etacie w Krakowskiej Szkole Wyższej (od 2009 r. Krakowskiej Akademii) im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, gdzie kieruje Katedrą Stosunków Międzynarodowych na Wydziale Stosunków Międzynarodowych. Nadal jednak współpracuje z UJ, opiekując się, między innymi, swoimi doktorantami.

Dydaktyka, kształcenie kadry naukowej i działalność organizacyjna

W długoletniej działalności dydaktycznej i organizacyjnej prof. Cziomer jako kierownik Katedry doprowadził do jej rozbudowy kadrowej, co w latach 90. pozwoliło na utworzenie w INPiSM UJ specjalności, a następnie kierunku (stosunki międzyna-

rodowe). W 2002 r. wydatnie przyczynił się do utworzenia Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ. Prowadził wykłady kierunkowe i specjalistyczne na kierunkach: politologia oraz stosunki międzynarodowe, seminaria magisterskie i doktorskie na studiach stacjonarnych i podyplomowych. Okresowo pełnił także funkcję kierownika studiów podyplomowych (studium bezpieczeństwa narodowego, dyplomacja i stosunki międzynarodowe). Pod jego kierunkiem w UJ zostało obronionych 350 prac magisterskich.

W Krakowskiej Akademii prowadzi od 2005 r. zajęcia dydaktyczne z zakresu historii stosunków międzynarodowych, międzynarodowych stosunków politycznych, bezpieczeństwa międzynarodowego i polityki zagranicznej Polski. Prace dyplomowe i magisterskie obroniło 45 studentów.

Prof. Cziomer wypromował 14 doktorów w UJ, w tym 9 doktoratów poświęconych było różnym aspektom badań nad Niemcami. Był recenzentem ponad 50 przewodów doktorskich, habilitacyjnych oraz awansów profesorskich w UJ, innych ośrodkach krajowych oraz dwukrotnie w Niemczech. Od 2008 r. prowadzi seminarium doktoranckie dla doktorantów Krakowskiej Akademii im. AFM.

Dorobek i aktywność naukowa

Rozległa i wieloaspektowa działalność naukowo-badawcza prof. Cziomera koncentruje się na szeroko pojmowanej problematyce międzynarodowej o profilu niemiecko-niemieckim i europejskim, w aspekcie historycznym i współczesnym. Jest autorem wielu podręczników i skryptów akademickich.

Łączna liczba publikacji krajowych i zagranicznych w ciągu 40 lat pracy naukowej (1969–2009) obejmuje ponad 450 pozycji. Na ten dorobek składają się m.in. obszerne monografie, studia i raporty, redakcja prac zbiorowych, prace popularnonaukowe, podręczniki i skrypty akademickie.

Znaczna liczba tych publikacji była wynikiem centralnie finansowanych badań, realizacji ekspertyz oraz innych projektów naukowych w Polsce i Niemczech. Prof. Cziomer występował w nich zarówno jako wykonawca, koordynator II stopnia, jak i kierownik zespołów badawczych. Jako wysokiej klasy badacz historii najnowszej oraz polityki zagranicznej Niemiec, był zaproszony jako ekspert do Wspólnej Komisji Podręcznikowej Historyków Polski i Niemiec (1986, 1987 i 1994), a na zlecenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych w latach 1978–2003 przygotował 32 ekspertyzy.

Był również organizatorem lub współorganizatorem wielu konferencji naukowych, krajowych i zagranicznych (częściowo dotowanych ze środków Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej w Warszawie), między innymi:

- „Polska–Niemcy–Ukraina w Europie” (w latach 1995–2008, cykliczne konferencje międzynarodowe i publikacje pokonferencyjne – wraz z Uniwersytetem

Rzeszowskim, Uniwersytetem Państwowym im. Iwana Franki we Lwowie i Akademią Europejską w Bocholt),

- „Unia Europejska: transformacja i integracja w Europie” (1998, UJ),
- „Stanowisko Unii Europejskiej wobec Polski i jej sąsiadów w przededniu poszerzenia” (2003, UJ – referenci z Niemiec, Europy Środkowo-Wschodniej, Ukrainy, Rosji i Białorusi),
- „Międzynarodowe implikacje procesu integracji europejskiej dla Polski i Niemiec” (2004, UJ – w ramach współpracy z Uniwersytetem w Bremie oraz innymi ośrodkami naukowymi w Polsce).

Erhard Cziomer prowadził badania w różnych ośrodkach naukowych w kraju i za granicą (Niemcy, Austria, Czechosłowacja, Węgry, Ukraina, Jugosławia), przebywał na stażach i stypendiach naukowych oraz innych wyjazdach studyjnych. W trakcie tych pobytów wygłaszał liczne wykłady i odczyty naukowe. Zajęcia dydaktyczne dla studentów jako profesor wizytujący prowadził na uniwersytetach w Bonn (1987/1988) oraz Jenie (1996).

W Krakowskiej Akademii od 2005 r. koordynuje zespołowe badania w ramach Katedry Stosunków Międzynarodowych. Ich efektem były między innymi takie przedsięwzięcia, jak:

- podręcznik akademicki *Międzynarodowe stosunki polityczne* (2008),
- projekt badawczy „Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne w XXI wieku” (2008),
- redakcja naukowa i współautorstwo „Krakowskich Studiów Międzynarodowych” (2006–2009) z zakresu problematyki europejskiej i niemieckiej,
- konferencja „Nowy wymiar partnerstwa polsko-niemieckiego w Europie”, w ramach międzynarodowej konferencji naukowej w KSW (26 maja 2008 r.),
- współpraca Katedry Stosunków Międzynarodowych KSW z Lehrstuhl für Eurostudien Technische Universität (TU) Dresden: 1) pobyty naukowo-badawcze pracowników oraz udział we wspólnych projektach badawczych, 2) organizowanie wspólnych seminariów doktorantów i studentów (w maju 2008 r. w Krakowie odbyło się pierwsze seminarium „Uwarunkowania historyczne i współczesne problemy stosunków polsko-niemieckich”, w październiku 2009 r. w Dreźnie spotkanie seminaryjne „Historia, instrumentalizacja historii i integracji europejskiej. Niemcy, Polska, Czechy, Ukraina w Europie”).

Prof. Erhard Cziomer jest członkiem wielu towarzystw i komitetów naukowych, np. Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych, Komitetu Nauk Politycznych PAN (w latach 1985–1995 przewodniczący Komisji Nauk Politycznych O. PAN w Krakowie), Komisji Środkoeuropejskiej PAU, Instytutu Zachodniego w Poznaniu, Instytutu Śląskiego w Opolu, Ranke-Gesellschaft-Kiel/Bonn oraz Instytutu für Mitteleuropa und Donauraum Wien, a także kolegów redakcyjnych czasopism i periodyków, m.in.: „Studia z Nauk Politycznych” (Warszawa), „Studia Europejskie” (Warszawa),

„Rocznik Integracji Europejskiej (Poznań), „Przegląd Stosunków Międzynarodowych” (Opole), „Politeja” (Kraków).

Za działalność naukowo-badawczą i dydaktyczną wielokrotnie był nagradzany, m.in. nagrodą Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim (1990) oraz Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (2003).

Bibliografia prac naukowych
prof. dr. hab. Erharda Cziomera

Prace wykonane do mianowania na profesora nadzwyczajnego (1969–1989)

Monografie, prace zbiorowe i podręczniki

1. *Układ sił politycznych w świecie po II wojnie światowej*, WSE, Kraków 1969, ss. 44.
2. *Polska a uregulowanie problemu niemieckiego po II wojnie światowej*, [w:] *Wybrane problemy społeczno-polityczne w XXX-leciu PRL*, Materiały z sesji naukowej Akademii Ekonomicznej, Kraków 1974, s. 6–19.
3. *Problem niemiecki po II wojnie światowej a bezpieczeństwo Europy*, [w:] *Materiały do studiowania nauk politycznych*, red. J. Szafruga, AE, Kraków 1974 (współautor, s. 5–23 oraz wybór źródeł).
4. *Polityka rządu RFN wobec ZSRR w latach 1955–1972*, AE, Kraków 1976, ss. 420.
5. *Problem niemiecki w warunkach odprężenia i normalizacji w Europie. Stosunki RFN z krajami socjalistycznymi w latach 1972–1976*, [w:] *Materiały pomocnicze do studiowania nauk politycznych*, AE, Kraków 1978, ss. 78 (współautor).
6. *Zachodniemiecka Ostforschung a niektóre problemy integracji krajów socjalistycznych*, [w:] *Wybrane problemy integracji gospodarczej krajów socjalistycznych*, AE, Kraków 1979, s. 99–107.
7. *Wybrane problemy polityki wschodniej RFN*, [w:] *Czynniki ewolucji współczesnych stosunków międzynarodowych*, Materiały z Konferencji Politologów Polski Południowej, UJ, Kraków 1979, s. 1–33.
8. *Podstawy nauk politycznych. Skrypt dla zaocznych studiów ekonomicznych*, AE, Kraków 1979, ss. 314 (redaktor całości i współautor jednego rozdziału).
9. *Mechanizm podejmowania decyzji w polityce zagranicznej RFN*, [w:] *Decyzje polityczne w systemach politycznych*, Materiały z Konferencji Politologów Polski Południowej, UJ, Kraków 1980, s. 1–33.
10. *Determinanty i główne problemy polityki wschodni RFN*, COM SNP, Warszawa 1981, ss. 233.
11. *RFN a wprawa przewyciężenia kryzysu w Polsce*, [w:] *Materiały z VI Zjazdu ZG PTNP*, Łódź 1982, s. 41–50.
12. *Determinanty i główne problemy polityki zagranicznej RFN*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Problemy badań i teorii*, red. A. Bodnar i W. Szczepański, PWN, Warszawa 1983, s. 543–562.

13. *Stosunki RFN–ZSRR*, [w:] *Niemiecka Republika Demokratyczna i Republika Federalna Niemiec we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, Materiały z konferencji Ogólnopolskiego Międzyuczelnianego Zespołu Niemcoznawczego, red. S. Sulowski, COM SNP, Warszawa 1984, s. 41–50.
14. *Zarys nauk politycznych dla studiów ekonomicznych, drugie wydanie podręcznika, rozszerzone i uzupełnione*, AE, Kraków 1984, ss. 218 (redakcja całości oraz współautor rozdziału).
15. *Przewodnik do studiowania międzynarodowych stosunków politycznych*, UJ, Kraków 1985, ss. 104 (redakcja całości i współautor).
16. *Polityka RFN wobec państw socjalistycznych w latach 70-tych i 80-tych. Skrypt i wybór źródeł*. UJ, Kraków 1985, ss. 120 (redakcja całości oraz komentarz do wyboru źródeł).
17. *Bisherige Etappen der Normalisierung der Beziehungen zwischen der Volksrepublik Polen und der Bundesrepublik Deutschland*, [w:] *Deutschland-Frankreich-Polen: ihre Beziehungen zueinander nach 1945*, hrsg. H. Timmermann, Saarbrücken 1986, s. 84–100.
18. *Struktura i funkcjonowanie mechanizmu decyzyjnego w polityce zagranicznej RFN*, [w:] *Studia z dziejów najnowszych Niemiec i stosunków polsko-niemieckich*, red. S. Sierpowski, UAM, Poznań 1986, s. 563–583.
19. *Uwarunkowania i perspektywy stosunków PRL–RFN w latach 80-tych*, [w:] *Państwo polskie. Historia i współczesność*, AE, Kraków 1986, s. 73–89.
20. *NRD–ZSRR: sojusz i współpraca*, [w:] *Niemiecka Republika Demokratyczna w systemie bezpieczeństwa europejskiego*, Materiały z konferencji Ogólnopolskiego Międzyuczelnianego Zespołu Niemcoznawczego, red. S. Sulowski, COM SNP, Warszawa 1986, s. 28–33.
21. *Die Wirtschaftsbeziehungen zwischen der Volksrepublik Polen und der Bundesrepublik Deutschland 1949–1975*, [w:] *Die Beziehungen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Volksrepublik Polen bis zur Konferenz über Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa (KSZE) Helsinki 1975*, Band 22/X, Georg-Eckert-Institut für Internationale Buchforschung, Braunschweig 1989, s. 135–149.
22. *Teoria i praktyka decydowania w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych i Republiki Federalnej Niemiec*, UJ, Kraków 1986 (współautor), s. 43–93.
23. *Stand und Perspektiven der polnischen Forschungen über den westdeutschen Revisionismus*, [w:] *Materialien der II. Politologen Tagung DDR–VRP. Materiały Ogólnopolskiego Międzyuczelnianego Zespołu Niemcoznawczego*, Warszawa 1986.
24. *Polityka zagraniczna RFN. Uwarunkowania – cele – mechanizm decyzyjny*, PWN, Warszawa 1988, ss. 318.
25. *Miejsce ZSRR w polityce zagranicznej RFN*, Wydawnictwo Instytutu Zachodniego, Poznań 1988, ss. 315.
26. *Prawno-polityczne aspekty upadku III Rzeszy*, [w:] *Zwycięstwo nad faszyzmem i jego następstwa*, red. L. Zyblikiewicz, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace historyczne”, nr 87, Kraków 1988, s. 97–116.

27. *Rozwój stosunków gospodarczych między PRL a RFN w latach 1949–1975*, [w:] *Materiały Wspólnej Konferencji Historyków PRL–RFN w Saarbrücken, 20–25 V 1986*, Poznań 1988, s. 112–131.
28. *Die wirtschaftlichen Beziehungen Bundesrepublik Deutschland – Volksrepublik Polen in den 80-err Jahren*, [w:] *Aussenpolitik und Interessenausgleich. Bundesrepublik Deutschland und Polen in den Ost-West-Beziehungen*, hrsg. H. Timmermann, Saarbrücken 1988, s. 115–132.
29. *Einige Aspekte der Friedensforschung in Polen*, [w:] *Pro pacem mundi*, Jena 1988, s. 31–34.
30. *Racja stanu Republiki Federalnej Niemiec*, [w:] *Interesy narodowe a współistnienie państw*, red. Z. J. Pietraś, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1989, s. 108–122.

Artykuły i komunikaty naukowe

31. *Przedsiębiorstwo narodowe a współpraca gospodarcza Wschód–Zachód. Stan i perspektywy na przykładzie stosunków RFN–ZSRR*, [w:] *Materiały z ogólnopolskiego sympozjum naukowego*, Akademia Ekonomiczna, Kraków 1970, s. 1–8.
32. *Lenin a główne kierunki polityki zagranicznej Rosji Radzieckiej w latach 1917–1922*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace z zakresu nauk politycznych” 1971, nr 2, s. 26–48.
33. *Stosunki niemiecko-radzieckie a bezpieczeństwo Europy – główne problemy w latach 1917–1970*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej”, Kraków 1973, nr 57, s. 5–26.
34. *Niemieckie partie polityczne a układ w Rapallo*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej” 1973, nr 68, s. 5–31.
35. *Stanowisko niemieckich partii politycznych wobec Rosji Radzieckiej w przededniu powstania ZSRR*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace historyczne” 1974, nr 4, s. 166–175.
36. *Rozwój stosunków RFN–ZSRR w latach 1970–1976*, „Sprawy Międzynarodowe” 1976, nr 11, s. 142–157.
37. *Proces podejmowania decyzji w polityce zagranicznej RFN*, „Zeszyty Naukowe AE”, Kraków 1978, nr 90, s. 5–24.
38. *Die Parteien der Weimarer Republik und der Kampf um die Normalisierung der deutsch-sowjetischen Beziehungen 1920*, „Jahrbuch der sozialistischen Ländern Europas”, t. 23/1, Verlag der Akademie der Wissenschaften der DDR, Berlin 1979, s. 127–151.
39. *Wybrane problemy polityki wschodniej RFN w opinii społeczeństwa zachodnioniemieckiego na początku lat 70-tych*, „Zeszyty Naukowe AE”, Kraków 1980, nr 111, s. 5–41.
40. *Polityczne aspekty „akcji łączenia rodzin” w stosunkach RFN z państwami socjalistycznymi*, „Zeszyty Naukowe AE”, Kraków 1980, nr 121, s. 5–27.

41. *Stanowisko ZSRR wobec „sprawy niemieckiej” i stosunków wzajemnych między NRD i RFN w latach 1945–1975*, [w:] *Z dziejów stosunków polsko-radzieckich i rozwoju wspólnoty państw socjalistycznych*, t. XXIII, PAN, Warszawa 1981, s. 125–164.
42. *Polityka RFN wobec ZSRR w kontekście znaczenia tzw. „karty chińskiej” w polityce zagranicznej tego państwa*, „Zeszyty Naukowe AE”, Kraków 1981, nr 137, s. 117–137.
43. *Aspekty stosunków RFN–ZSRR*, „Sprawy Międzynarodowe” 1981, nr 12, s. 29–41.
44. *Wybrane problemy badań nad polityką zagraniczną RFN*, [w:] *Determinanty polityki zagranicznej i międzynarodowej*, COM SNP, Warszawa 1981, s. 105–123.
45. *ZSRR a dążenie RFN do jedności niemieckiej w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych*, „Edukacja Polityczna”, t. 3, Warszawa 1983, s. 108–138.
46. *Stanowisko Państw Układu Warszawskiego wobec kwestii niemieckiej ze szczególnym uwzględnieniem roli ZSRR i NRD*, „Przegląd Stosunków Międzynarodowych”, Opole 1983, nr 4, s. 44–60.
47. *Niektóre aspekty jedności niemieckiej w polityce RFN*, „Zeszyty Naukowe AE”, Kraków 1983, nr 172, s. 5–27.
48. *Rola kół gospodarczych w polityce wschodniej RFN*, „Przegląd Stosunków Międzynarodowych”, Instytut Śląski, Opole 1984, nr 4, s. 7–25.
49. *Zur Politik der CDU/CSU/FDP-Bundesregierung gegenüber der sozialistischen Ländern seit 1982*, „Wissenschaftliche Beiträge der Friedrich Schiller-Universität-Serie Konservatismus-Forschung”, Jena 1986, nr 6, s. 27–36.
50. *Stanowisko rządu CDU/CSU/FDP wobec ZSRR w latach 1982–1986*, „Przegląd Stosunków Międzynarodowych”, Opole 1987, nr 6, s. 238–252.
51. *Deutsch-polnische Beziehungen und Deutschlandforschung seit 1945*, [w:] *Aus Politik und Zeitgeschichte: Beilage zur Wochenzeitung „Das Parlament”*, B 14/87, Bonn 1987, s. 24–28 (współautor).
52. *Die Stellung Polens zur Sicherheit und Entspannung in Europa nach 1945*, „Mitteilungen der Ranke Gesellschaft”, Kiel 1988, nr 2, s. 147–157.
53. *Der Historikerstreit in der BRD*, „Aus dem philosophischen Leben der DDR”, Berlin 1988, nr 5/1, s. 51–68.
54. *The Main Issues of Economic Cooperation between Poland and the Federal Republic in the 1970s and 1980s*, „Polish Western Affairs” 1989, nr 1, s. 51–68.
55. *Hauptprobleme der wirtschaftlichen Zusammenarbeit Volksrepublik Polen–Bundesrepublik Deutschland in den siebziger und achtziger Jahren*, „Polnische Weststudien” 1989, Bd. VIII, s. 89–106.
56. *Spór o orientację zagraniczną RFN*, „Zeszyty Niemcoznawcze PISM”, Warszawa 1989, s. 59–94.
57. *Mniejszość niemiecka w Polsce – wczoraj, dziś i jutro*, „Górnoślązacy, kim są? Biuletyn Informacyjny WOINTE”, R. XVI, nr 10, Opole 1989, s. 111–125.

Prace wykonane w ramach badań koordynowanych centralnie i resortowo

58. *Akcja łączenia rodzin w stosunkach RFN z krajami socjalistycznymi*, MR III/4, SGPIS, Warszawa 1979, ss. 35.
59. *Polityka ZSRR w problemie niemieckim po 1945 r.*, MR III/4, SGPIS, Warszawa 1980, ss. 68.
60. *Rozwój stosunków polityczno-ekonomicznych RFN–ZSRR po 1955 r.*, R III/4, UAM, Poznań 1983, ss. 82.
61. *Stosunki RFN z państwami socjalistycznymi Europy południowo-wschodniej: Bułgaria, Rumunia, Węgry*, R III/R, UAM, Poznań 1984, ss. 130 (współautor).
62. *Uwarunkowania i założenia polityki RFN wobec Polski w latach 60-tych*, CPBP 11.4-III B, UMCS, Lublin 1986, ss. 196.
63. *Racja stanu RFN*, CPBP 11.4-III B, UMCS, Lublin 1986, ss. 25.
64. *Nauka zachodniemiecka wobec zagadnienia pokojowego współistnienia ze szczególnym uwzględnieniem polityki ZSRR*, CPBP 11.4.-III B, UMCS, Lublin 1987, ss. 88.
65. *Procesy decyzyjne w polityce zagranicznej na przykładzie RFN*, CPBP 11.4.-III B, UMCS, Lublin 1987, ss. 31.

Ekspertyzy dla MSZ i PISM w Warszawie

66. *Stan i położenie mniejszości niemieckiej w ZSRR po II wojnie światowej*, PISM, Warszawa 1976, ss. 30 (maszynopis powielany).
67. *Migracje ludności niemieckiej z krajów socjalistycznych do RFN w świetle źródeł i publikacji zachodniemieckich*, PISM, Warszawa 1976, ss. 17 (maszynopis powielany).
68. *Realizacja Aktu Końcowego KBWE ze szczególnym uwzględnieniem stosunków NRD–RFN, w tym stosunków gospodarczych*, PISM, Kraków–Warszawa 1977, ss. 44 (maszynopis powielany).
69. *Tzw. „akcja łączenia rodzin” w stosunkach RFN z krajami socjalistycznymi*, PISM, Warszawa 1978, ss. 42 (maszynopis powielany).
70. *Ewolucja stanowiska ZSRR w tzw. kwestii niemieckiej po 1945 r.*, PISM, Warszawa 1981, ss. 63 (maszynopis powielany).
71. *Nowe tendencje w badaniach nad polityką zagraniczną RFN w zachodniemieckiej*, O/PISM, Kraków 1983, ss. 43.
72. *Badania niemcoznawcze w Polsce*, O/PISM, Kraków 1983, ss. 43.
73. *Polska a dążenie RFN do jedności niemieckiej w latach 80-tych*, O/PISM Kraków 1984, ss. 30.
74. *Nowe zjawiska w polityce RFN wobec krajów III Świata*, O/PISM, Kraków 1984, ss. 45.

75. *Element ogólnoniemiecki w stosunkach NRD–RFN w latach 80-tych*, O/PISM, Kraków 1986, ss. 29.
76. *Nowe elementy w stosunkach NRD–RFN w latach 80-tych*, O/PISM, Kraków 1987, ss. 26.
77. *Badania zachodnioniemieckie nad Polską w latach 80-tych*, O/PISM, Kraków 1987, ss. 33.
78. *RFN i ZSRR w procesie bezpieczeństwa i rozbrojenia europejskiego w latach 70-tych i 80-tych*, PISM, Warszawa 1987, ss. 44.
79. *Polityka zachodnia NRD – problemy bezpieczeństwa i współpracy*, O/PISM, Kraków 1988, ss. 32.
80. *Rozwój stosunków RFN–ZSRR 1982–1988*, Kraków 1988, ss. 25.
81. *Polityczno-gospodarcze implikacje zbliżenia RFN–NRD dla interesów Polski*, O/PISM, Kraków 1988, ss. 28.
82. *Polityka rządów Kohla wobec problemów bezpieczeństwa i rozbrojenia w Europie*, O/PISM, Kraków 1989, ss. 27.
83. *RFN w procesie ogólnoeuropejskim*, O/PISM, Kraków 1989, ss. 26.
84. *RFN wobec przebudowy i nowego myślenia w polityce zagranicznej ZSRR*, O/PISM, Kraków 1989, ss. 31.
85. *Nowe uwarunkowania i problemy w polityce RFN wobec Polski u progu lat 90-tych*, O/PISM, Kraków 1989, ss. 34.
86. *Prognoza stosunków RFN–ZSRR*, O/PISM, Kraków 1989, ss. 22.

Niepublikowane

87. *Niemieckie partie polityczne a Rosja Radziecka 1919–1922*, „Prace Komisji Historycznej. O/PAN w Krakowie”, nr 35, Ossolineum, Kraków–Wrocław–Warszawa 1975, ss. 260 (wstrzymana przez cenzurę, odbitki w Ossolineum).
88. *RFN a mniejszość niemiecka w ZSRR*, [w:] *Mniejszości niemieckie w Europie Środkowo-Wschodniej*, UAM, Poznań 1983, s. 164–478 (tekst wycofany po szczotce przez cenzurę w Poznaniu).
89. „Stan i perspektywy badań niemcoznawczych w Polsce”, referat wygłoszony 14 III 1984 na Colloquium, Opole 1984, ss. 30 (maszynopis).

Recenzje

90. W. Baumgart, *Deutsche Ostpolitik 1918* (München 1966, ss. 462), „Kwartalnik Historyczny” 1970, nr 4, ss. 989–992.
91. *Verwaltete Aussenpolitik. Sicherheitspolitische Entscheidungen in Bonn*, hrsg. H. Haftendorn (Koln 1978, ss. 295), „Sprawy Międzynarodowe” 1979, nr 4, s. 133–136.
92. W. Małachowski, *RFN w procesie zachodnioniemieckiej integracji*, „Studia z Nauk Politycznych” 1983, nr 3, s. 241–243.

93. H. Haftendorn, *Sicherheit und Entspannung. Zur Aussendpolitik der Bundesrepublik Deutschland 1955–1982*, „Sprawy Międzynarodowe” 1985, nr 2, s. 43–48.
94. U. Wengst, *Staatsaufbau und Regierungspraxis 1948–1953. Zur Geschichte der Verfassungsorgane der Bundesrepublik Deutschland* (Düsseldorf 1984, ss. 405), „Studia Historyczne” 1986, nr 3, s. 485–486.
95. Łuczak Cz., *Polityka ekonomiczna III Rzeszy w latach II wojny światowej* (Poznań 1982, ss. 491), „Studia Historyczne” 1986, nr 2, s. 388–391.
96. Grosser A., *Das Deutschland im Westen. Eine Bilanz nach 40 Jahren* (München 1985, ss. 394), „Sprawy Międzynarodowe” 1986, nr 5, s. 155–158.
97. *Geschichte der Sozialistischen Gemeinschaft*, hrsg. E. Kalbe (Leipzig 1982, ss. 760), „Studia z Nauk Politycznych” 1986, nr 4, s. 349–353.

Publicystyka i popularyzacja wiedzy

98. *Zmiana rządu czy zmiana polityki w Bonn?*, „Gazeta Krakowska” (dalej „GK”), 3 X 1982.
99. *Kohl a kontynuacja polityki zagranicznej RFN*, „GK”, 16 X 1982.
100. *Helmut Schmidt a perspektywy SPD*, „GK”, 3 XI 1982.
101. *Pyrrusowe zwycięstwo Genschera*, „GK”, 25 XI 1982.
102. *„Zieloni” jako nowa siła polityczna RFN*, „GK”, 10 XI 1982.
103. *Przedterminowe wybory w RFN*, „GK”, 10 XII 1982 (wywiad).
104. *RFN w sojuszu zachodnim*, „GK”, 17 I 1983.
105. *Znaczenie dialogu RFN–ZSRR*, „GK”, 25 I 1983.
106. *Kampania wyborcza w RFN*, „GK”, 3 II 1983.
107. *Problem jedności niemieckiej w polityce RFN*, cz. I, „GK”, 7 III 1983.
108. *Problem jedności niemieckiej w polityce RFN*, cz. II, „GK”, 10 III 1983.
109. *Stosunki USA–RFN a perspektywy odprężenia*, „GK”, 9 VII 1983.
110. *Skromny bilans moskiewskiej wizyty Kohla*, „GK”, 9 VII 1983.
111. *Złudzenia i rzeczywistość*, „Sztandar Młodych”, 13–15 VII 1983 (dyskusja redakcyjna).
112. *ZSRR przed Poczdamem*, „GK”, 28 VII 1983.
113. *Sprawa granic w Europie 1945*, „GK”, 13 VII 1983.
114. *Realizacja uchwał poczdamskich w sprawie Niemiec*, „GK”, 7 VIII 1983.
115. *Poczdam a problem bezpieczeństwa europejskiego*, „GK”, 9 VIII 1983.
116. *RFN u progu „gorącej jesieni”*, „GK”, 4 X 1983 (korespondencja z Bonn).
117. *Rakiety i polityka w RFN*, „GK”, 5 XII 1983 (korespondencja z Bonn).
118. *Afery polityczne w RFN*, „GK”, 25 I 1985.
119. *O badaniach niemcoznawczych w Polsce*, „GK”, 31 I 1985 (wywiad).
120. *Kontrowersje i potyczki polityczne nad Renem*, „GK”, 15 X 1985 (korespondencja z RFN).

121. *O stosunkach RFN–PRL: wywiad z ekspertem zachodnioniemieckim oraz wicedyrektorem Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik w Bonn, prof. dr. Eberhardem Schulzem*, „GK”, 3 XI 1985.
122. *Sprawy polskie w RFN*, „GK”, 25 XI 1985.
123. *Po IV Forum PRL–RFN w Krakowie: relacje uczestnika*, „GK”, 25 XI 1985.
124. *Forum PRL–RFN: stan i perspektywy stosunków wzajemnych*, „Przekrój”, 3 XII 1985.
125. *Kłopoty i oczekiwania kanclerza Kohla*, „GK”, 27 II 1986.
126. *Pogorszenie się klimatu politycznego w RFN*, „GK”, 19 III 1986.
127. *Willy Brandt odpowiada na pytania „Gazety”*, „GK”, 6 XII 1985.
128. *Zachodnie kontrowersje wokół amerykańskiej SDI, cz. I*, „GK”, 26 II 1986.
129. *Zachodnie kontrowersje wokół amerykańskiej SDI, cz. II*, „GK”, 27 II 1986.
130. *Zachodnie kontrowersje wokół amerykańskiej SDI, cz. III*, „GK”, 14 IV 1986.
131. *Konsultacje polityczne PRL–RFN w Bonn*, „GK”, 7 IV 1986.
132. *Po wyborach w Dolnej Saksonii*, „GK”, 19 VI 1986.
133. *Wywiad z dr. Hansem Sterckenem – przewodniczącym Unii Międzyparlamentarnej i Komisji Spraw Zagranicznych Bundestagu*, „GK”, 9 VII 1986.
134. *O prawdę historyczną w podręcznikach. Refleksje z XIX Wspólnej Konferencji Historyków PRL–RFN*, „GK”, 11 VII 1986.
135. *Deputowani SPD w Krakowie*, „GK”, 11 VII 1986.
136. *Chcemy lepszych stosunków z Polską. Rozmowa z deputowanymi Koła Polskiego SPD*, „GK”, 28 VII 1986.
137. *Zjazd SPD w Norymberdze*, „GK”, 28 VIII 1986 (korespondencja z RFN).
138. *Wywiad z Johannesem Rauem – kandydatem SPD na kanclerza*, „GK”, 29 VIII 1986.
139. *SPD: opinie i refleksje po zjeździe w Norymberdze, cz. I*, „GK”, 15 IX 1986.
140. *SPD: opinie i refleksje po zjeździe w Norymberdze, cz. II*, „GK”, 17 IX 1986.
141. *O współpracy PRL–RFN: rozmowa z drem Heinerem Timmermannem, dyrektorem Europäische Akademie Otzenhausen (RFN)*, „GK”, 6 X 1986.
142. *Konferencja Politologów PRL–RFN*, „GK” 13 X 1986 (wywiad).
143. *Porażka SPD w Hamburgu*, „GK”, 11 XI 1986.
144. *O powiązaniach nauki z polityką – wywiad z prof. dr. Wernerem Weidenfeldem, dyrektorem INP Uniwersytetu w Moguncji*, „GK”, 13 XI 1986.
145. *Mechanizm wyborów do Bundestagu, cz. I*, „GK”, 19 I 1987.
146. *Mechanizm wyborów do Bundestagu, cz. II*, „GK”, 22 I 1987.
147. *Nastroje po wyborach do Bundestagu: refleksje obserwatora, cz. I*, „GK”, 27 I 1987.
148. *Nastroje po wyborach do Bundestagu, cz. II*, „GK”, 30 I 1987 (korespondencja z Bonn).
149. *Po wyborach do Bundestagu: refleksje obserwatora, cz. I*, „GK”, 5 II 1987.
150. *Po wyborach do Bundestagu: refleksje obserwatora, cz. II*, „GK”, 9 II 1987.

151. *Instytut Polski w Darmstadt*, „GK”, 2 III 1987.
152. *Stary rząd w nowym składzie*, „GK”, 13 III 1987.
153. *Deklaracja rządowa w RFN*, „GK”, 20 III 1987.
154. *Koniec ery Brandta w SPD*, „GK”, 25 III 1987.
155. *Zmiana rządu w Hesji*, „GK”, 7 IV 1987 (korespondencja z RFN).
156. *Federalna Centrala Kształcenia Politycznego*, „GK”, 28 IV 1987.
157. *Dwa jubileusze Berlina*, „GK”, 2 VI 1987.
158. *Z wizytą w „Nürnberger Nachrichten”*, wywiad z redaktorem naczelnym *Helmutem Bauerem*, „GK”, 4 VII 1987.
159. *Po wizycie prezydenta Weizsäckera w ZSRR*, „GK”, 6 VII 1987.
160. *Pod znakiem „sporu historyków” w RFN – refleksje z III konferencji naukowców NRD i PRL*, „GK”, 15 VII 1987.
161. *Fikcja*, wywiad dla tygodnika studenckiego „ITD”, 13 VIII 1987.
162. *„Wypędzony” Buncol i inni*, „Tempo”, 28 VIII 1987 (wywiad).
163. *Po wizycie Honeckera w RFN*, „GK”, 11 IX 1987.
164. *Po wyborach krajowych w Szlezwiku-Holsztynie i Bremie*, „GK”, 15 IX 1987.
165. *Odpowiedzialność uczonych za pokój*, „GK”, 30 IX 1987 (relacja z konferencji naukowej UJ i Friedrich Schiller Universität Jena).
166. *Przemiany w Polsce w ocenie prasy RFN*, „GK”, 22 X 1987 (korespondencja z RFN).
167. *Chodzi o to, by proces KBWE był kontynuowany*: wywiad z ministrem stanu *Helmutem Schäferem*, „GK”, 22 XII 1987 (korespondencja z Bonn).
168. *Współpraca naukowa PRL–RFN*: wywiad z prof. dr. *Hansem Adolfem Jacobsem*, „GK”, 8 I 1988 (korespondencja z Bonn).
169. *Wywiad z przewodniczącym SPD Hansem Jochenem Voglem*, „GK”, 6 I 1988.
170. *Historia nie musi rzucać cienia na współczesność*: wywiad z dr. *Dieterem Biengenem*, „GK”, 13 I 1988 (korespondencja z Bonn).
171. *Fundacja im. Friedricha Eberta w Bonn*: wywiad z dr. *Wilhelmem Brunsem z Instytutu Badawczego*, „GK”, 8 II 1988 (korespondencja z Bonn).
172. *Wywiad z Hansem Koschnickem, przewodniczącym grupy parlamentarnej Bundestagu ds. kontaktów z Sejmem PRL*, „GK”, 24 II 1988 (korespondencja z Bonn).
173. *Wywiad z Helmutem Beckerem: sekretarzem parlamentarnym i przewodniczącym Koła Polskiego we frakcji SPD w Bundestagu*, „GK”, 14 III 1988.
174. *Wywiad z wicekanclerzem i ministrem spraw zagranicznych RFN, Hansem Dietrichem Genscherem*, „GK”, 16 III 1988 (korespondencja z Bonn).
175. *Wybory i polityka komunalna w RFN*, „GK”, 30 V 1988.
176. *Kongres CDU w Wiesbaden*, „GK”, 24 VI 1988.
177. *Refleksje polityczne z RFN*, „GK”, 4 VIII 1988.
178. *Afery i skandale w RFN*, „GK”, 6 VIII 1988.
179. *Nowy etap konsultacji i współpracy RFN–ZSRR*, „GK”, 15 VIII 1988.

180. *O warunkach rozwoju współpracy polsko-niemieckiej. Rozmowa z Ottmarem Rudolfem z Komisji Wschodniej Gospodarki Niemieckiej*, „GK”, 7 X 1988.
181. *Franz Josef Strauss*, „GK”, 9 X 1988.
182. *RFN: politycy i kultura polityczna*, „GK”, 21 XI 1988.
183. *Prawo do wolności, emigracja czy dezercja sportowców z Polski*, „Tempo”, 19 XII 1988 (udział w dyskusji redakcyjnej).
184. *Premier Rakowski w Bonn*, „GK”, 20 I 1989.
185. *Problem azylantów i przesiedleńców w RFN*, „GK”, 6 III 1989.
186. *Uwarunkowania i następstwa wyborów komunalnych w Hesji*, „GK”, 20 III 1989.
187. *Kontrowersje wokół przesiedleńców w RFN*, „GK”, 11 V 1989.
188. *Refleksje i obserwacje z RFN, cz. I*, „GK”, 27 IV 1989.
189. *Refleksje i obserwacje z RFN, cz. II*, „GK”, 4 V 1989.
190. *Refleksje i obserwacje z RFN, cz. III*, „GK”, 18 V 1989.
191. *Jubileuszowe akcenty wyboru prezydenta RFN*, „GK”, 27–28 V 1989.
192. *Normalizacja stosunków z Polską – rozmowa z byłym szefem doradców SPD Eugenem Selbmannem*, „GK”, 10–11 VI 1989.
193. *Centrum Kształcenia w Norymberdze*, „GK”, 21 VII 1989.
194. *Spotkania i dyskusje z republikanami i przybyszami z Polski w Norymberdze*, „GK”, 25 VII 1989.
195. *Zjazd CDU w Bremie*, „GK”, 18 IX 1989.
196. *Wokół sprawy zjednoczenia Niemiec (wywiad)*, „GK”, 4 X 1989.
197. *Mniejszość niemiecka w Polsce, cz. I*, „GK”, 11 X 1989.
198. *Mniejszość niemiecka w Polsce, cz. II*, „GK”, 13 X 1989.
199. *Mniejszość niemiecka w Polsce, cz. III*, „GK”, 16 X 1989.
200. *Mniejszość niemiecka w Polsce, cz. IV*, „GK”, 19 X 1989.
201. *Nowy rozdział stosunków RFN–ZSRR*, „GK”, 5–6 XI 1989.
202. *Po kontrowersji wokół programu wizyty kanclerza RFN w Polsce*, „GK”, 4–5 XI 1989 (komentarz).
203. *Polsko-niemieckie związki kulturalne – wywiad z Aleksandrem księciem zu Hohenlohe-Oehringen*, „GK”, 6 XI 1989.
204. *Kanclerz Helmut Kohl w Polsce*, „GK”, 9 XI 1989.
205. *Przewyciężenie muru berlińskiego*, „GK”, 11–12 XI 1989.
206. *Po wizycie kanclerza Kohla: od normalizacji do pojednania*, „GK”, 16 XI 1989.
207. *Dyskusje wokół konfederacji niemieckiej*, „GK”, 4 XII 1989.
208. *Współczesne aspekty jedności niemieckiej, cz. I*, „GK”, 6 XII 1989.
209. *Współczesne aspekty jedności niemieckiej, cz. II*, „GK”, 15 XII 1989.
210. *Współczesne aspekty jedności niemieckiej, cz. III.*, „GK”, 27 XII 1989.
211. *Wokół oświadczenia szczytu EWG*, „GK”, 11 XII 1989.

Prace wykonane po mianowaniu na profesora nadzwyczajnego i zwyczajnego (1990–2006)

Monografie, prace zbiorowe i podręczniki

212. *Aspekte der Einstellung Polens zur Bundesrepublik Deutschland und zur Deutschen Demokratischen Republik nach 1949*, [w:] *Deutschland und Europa nach dem 2. Weltkrieg. Entwicklungen, Verflechtungen, Konflikte*, hrsg. H. Timmermann, Europa-Union-Verlag, Saarbrücken 1990, s. 181–198.
213. *Zjednoczenie Niemiec a przyszłość Europy w latach dziewięćdziesiątych*, red. J. Stefanowicz, INP PAN, Warszawa 1990, s. 97–129.
214. *Der deutsche Einigungsprozess aus polnischer Sicht*, „Forum Deutsche Einheit”, hrsg. Friedrich Ebert Stiftung, nr 5, Bonn 1990, s. 1–12.
215. *ZSRR i RFN. Główne tendencje w stanowisku radzieckim wobec polityki RFN w latach 80-tych*, [w:] *Z badań nad polityką RFN w przeddzień zjednoczenia Niemiec*, red. J. Sawczuk, Instytut Śląski, Opole 1991, s. 101–142.
216. *Die deutsche Minderheit am Vorabend des zweiten Weltkrieges*, [w:] *Deutschland und Polen am Vorabend des II Weltkrieges*, hrsg. J. Wollenberg, J. Wyrozumski, Ullstein-Verlag, Frankfurt am Main 1991, s. 132–152.
217. *ZSRR wobec przemian politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej*, [w:] *Łagodna agonía realnego socjalizmu*, red. J. Hausner, T. Klemensiewicz, INP PAN, Warszawa 1991, s. 274–298.
218. *The Chosen Aspects of the Coexistence of the States*, red. E. Cziomer, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace z nauk politycznych”, nr 42, Kraków 1992, ss. 167.
219. *Die Ost-West Beziehungen in den achtziger Jahren aus der Sicht der Forschung in der BRD*, [w:] *ibidem*, s. 23–46.
220. *Historia Niemiec 1945–1991. Zarys rozwoju problemu niemieckiego od podziału do jedności*, „Zeszyty Naukowe. Prace z nauk politycznych”, nr 1079, Kraków 1992, ss. 320.
221. *Rola Hexagonale w kształtowaniu jedności niemieckiej*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace z nauk politycznych”, nr 48, Kraków 1992, ss. 116 (współautor).
222. *Die Haltung Polens zur Sicherheit und Entspannung: in Europa*, [w:] *Nationale Identität und europäische Einigung*, hrsg. M. Salewski, Göttingen–Zürich 1992, s. 295–304.
223. *The Soviet Union as Faced with the Political Change in Central and Eastern Europe*, [w:] *The Quiet Agony of Real Socialism*, ed. J. Hausner, T. Klemensiewicz, INP PAN, Warsaw 1992, s. 134–148.
224. *Stan i zmiana położenia ludności niemieckiej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej i Południowej po II wojnie światowej*, [w:] *Polityczne, społeczne*

- i ideologiczne następstwa przemian w krajach Europy Środkowo-Wschodniej po II wojnie światowej*, red. M. Pułaski, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace historyczne”, z. 107, Kraków 1993, s. 182–198.
225. *Wizje i opcje przyszłości Europy*, [w:] *Nauka wobec pokojowej współpracy w Europie*, Materiały z Konferencji Naukowej w UJ w dniach 10–11 IV 1990, red. J. Kowalikowa, S. Pałka, Wydawnictwo UJ, Kraków 1992, s. 7–16.
226. *Rozwój i znaczenie stosunków Polski z NRD i RFN po 1949*, [w:] *Deutsche und Polen im europaeischen Einigungsprozess*, red. J. Kowalik, Krakowskie Towarzystwo Polsko-Niemieckie, Kraków 1992, s. 23–32.
227. *Wyznaczniki, założenia i realizacja polityki zagranicznej niepodległej Ukrainy*, [w:] *Z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej*, red. E. Dubas-Urbanowicz i in., Białystok 1995, s. 411–420.
228. *Nationalismus und Rechtsextremismus in Polen – Eine kritische Bestandsaufnahme in den 90er Jahren*, [w:] *Gegen Extremismus und Gewalt*, hrsg. U. Zwiener, R. Seidelmann, K. Schmidt, Ch. Fenk, Collegium Europaeum Jenense, Jena 1995, s. 195–214.
229. *Koordinacja polityki bezpieczeństwa Niemiec, Polski i Rosji*, [w:] *Niemcy – Rosja – Polska. Bezpieczeństwo europejskie i współpraca społeczeństw*, red. M. Dobroczyński, Centrum Badań Wschodnich Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1996, s. 101–113.
230. *Die Koordinierung der Sicherheitspolitik Deutschlands, Polens und Russlands*, [w:] *Deutschland-Russland-Polen. Europaeische Sicherheit und Zusammenarbeit der Voelker*, red. M. Dobroczyński, Zentrum fuer Oststudien der Warschauer Universitaet, Warschau 1996, s. 103–118.
231. *Giermanija – Polska – Rossija. Ewropejskaja bezopasnost i sotrudnicestwo narodow*, *ibidem*, s. 101–113.
232. *Brueder oder Rivalen. Die Aussenpolitik der DDR gegenueber Polen 1949–1989*, [w:] *Deutsche und Polen. Annaeherungen – Zbliżenia 1945–1995*, hrsg. Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland Bonn, Duesseldorf, Droste Verlag 1996, s. 96–110.
233. *Niemcy i Polacy 1945–1995. Zbliżenia – Annaeherungen*, Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland – Muzeum Niepodległości, Warszawa 1996, Droste Verlag, s. 97–111.
234. *Stosunki polsko-niemieckie po zjednoczeniu Niemiec. Próba bilansu*, [w:] *Przemiany w Polsce i NRD po 1989 roku*, red. J. Holzer, J. Fiszer, PAN, Warszawa 1996, s. 153–171.
235. *Implikacje stanowiska Rosji wobec poszerzenia NATO na wschód*, [w:] *Nowy kształt bezpieczeństwa europejskiego*, red. D. Styryna, MCRD, Kraków 1996, s. 133–142.
236. *Stan i perspektywy stosunków polsko-niemieckich*, [w:] *Polska – Niemcy – Ukraina w Europie. Uwarunkowania, założenia i przesłanki wzajemnej współpracy*, red. W. Bonusiak, WSP, Rzeszów 1996, s. 45–64.

237. *Stanowisko Niemiec wobec reformy Unii Europejskiej oraz jej poszerzenia o kraje Europy Środkowo-Wschodniej*, [w:] E. Stadtmueller, *Jaka Europa? Whad Kind of Europe*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 1998, s. 261–277.
238. *Stanowisko Rosji wobec integracji europejskiej w latach dziewięćdziesiątych*, red. I. Stawowy-Kawka, W. Rojek, UJ, Kraków 1997, s. 63–74.
239. *Nowe aspekty stanowiska ZSRR wobec przywrócenia jedności Niemiec*, red. M. Pułaski, UJ, Kraków 1997, s. 247–254.
240. *Zur Stellung Polens gegenueber Russland nach dem Zerfall der Sowjetunion 1991*, [w:] *Russland im Umbruch*, hrsg. M. Wegner, C. Remer, Verlag Sachsen, Leipzig 1997, s. 315–327.
241. *Rozwój stosunków politycznych między Polską a RFN w latach 1989–1995*, [w:] *Stosunki polsko-niemieckie w latach 1970–1995*, red. J. Fiszer, J. Holzer, PAN, Warszawa 1998, s. 12–46.
242. *Polen und die NATO-Beitragskosten*, [w:] *Die Debatte ueber die Kosten der NATO-Osterweiterung*, hrsg. A. Pradetto, F. Alamir, Nomos Verlag, Baden-Baden 1998, s. 287–300.
243. *Charakter stosunków niemiecko-rosyjskich w postzimnowojennej Europie*, [w:] *Polska i jej sąsiedzi w latach dziewięćdziesiątych. Polityczne aspekty współpracy i integracji*, red. B. Łomiński, M. Stolarczyk, Uniwersytet Śląski, Katowice 1998, s. 144–171.
244. *Zarys historii Niemiec powojennych 1945–1995*, PWN, Warszawa 1997, ss. 362.
245. *Niemcy – Polska – Ukraina: transformacja i współpraca*, [w:] *Polska – Niemcy – Ukraina w Europie. Doświadczenia z transformacji i współpracy*, red. W. Bonusiak, WSP, Rzeszów 1998, s. 135–139.
246. *Polska o krok od NATO: międzynarodowe aspekty przystąpienia Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego*, red. E. Cziomer, „Studia i Analizy – Fundacji MCRD”, nr 4, Kraków 1998, ss. 124.
247. *Przebieg procesu ratyfikacyjnego*, [w:] *Polska o krok od NATO*, „Studia i Analizy”, nr 4, red. E. Cziomer, *ibidem*, s. 51–71.
248. *Unia Europejska: transformacja i integracja w Europie*, red. M. Chorośnicki, E. Cziomer, Wydawnictwo Korona, Kraków 1999.
249. *Transformacja i integracja w Europie ze szczególnym uwzględnieniem strategii i taktyki Unii europejskiej wobec krajów Europy Środkowo-Wschodniej*, [w:] *Unia Europejska: transformacja i integracja w Europie*, *ibidem*, s. 7–18.
250. *Reforma NATO*, red. E. Cziomer, „Zeszyty Fundacji MCRD”, z. 28, Kraków 1998, ss. 74.
251. *NATO wobec wyzwań i problemów bezpieczeństwa u progu XXI wieku*, [w:] *NATO u progu XXI wieku*, kierownik projektu i red. naukowy E. Cziomer, Instytut Studiów Strategicznych, z. 42, Kraków 2000.
252. *Niemcy wobec węzłowych problemów bezpieczeństwa europejskiego u progu XXI w.*, [w:] *ibidem*, s. 109–134.

253. *Nowe problemy i wyzwania bezpieczeństwa europejskiego – ograniczenia czy szanse?*, [w:] *Polacy, Niemcy, Francuzi*, red. B. Klich, MCRD, Kraków 1998, s. 89–97.
254. *Stan i perspektywy negocjacji akcesyjnych Unii Europejskiej z krajami Europy Środkowo-Wschodniej*, [w:] *Zmieniające się przedsiębiorstwo w zmieniającej się politycznie Europie*, red. T. Wawak, t. 2, UJ, Kraków 1999, s. 40–47.
255. *Polityczne aspekty członkostwa Polski w NATO*, red. E. Cziomer, „Zeszyty Fundacji MCRD”, z. 36, Kraków 1998, ss. 146.
256. *Polityczne konsekwencje otwarcia NATO*, [w:] *Polityczne aspekty członkostwa Polski w NATO*, *ibidem*, s. 31–41.
257. *Polska a dalsze otwarcie NATO*, red. E. Cziomer, Fundacja MCRD, Kraków 1998, ss. 145.
258. *NATO w systemie bezpieczeństwa europejskiego*, red. E. Cziomer, „Zeszyty Fundacji MCRD”, z. 37, Kraków 1999, ss. 194.
259. *Die Stellung und Politik Polens in der NATO und auf dem Weg in die Europäische Union*, [w:] *Veranstaltung an der Bundeswehr Universität Hamburg am 29. April 1999*, „Marienthaler Gesprächskreis”, z. 1, Hamburg 1999, ss. 16.
260. *Einige Aspekte der Sicherheitspolitik Polens in den neunziger Jahren*, [w:] *Wandel durch Beständigkeit. Studien zur deutschen und internationalen Politik*, hrsg. K.G. Kick, S. Weingarz, U. Bartosch, Duncker Humboldt Verlag, Berlin 1998, s. 287–300.
261. *Nowy wymiar i znaczenie migracji międzynarodowych w latach dziewięćdziesiątych*, [w:] *Ekonomia – Polityka – Świadomość społeczna*, red. K. Urban, AE, Kraków 1998, s. 21–32.
262. *Wybrane problemy migracji w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, [w:] *Polska – Niemcy – Ukraina w Europie. Modele dla euroregionów Środkowo-Wschodniej Europy*, red. W. Bonusiak, Wydawnictwo WSP, Rzeszów 1999, s. 77–93.
263. *Kilka uwag na temat polityki i debaty europejskiej w Polsce*, [w:] *Polska – Niemcy – Ukraina w Europie*, *ibidem*, s. 261–271.
264. *Nowe cele i priorytety polityki zagranicznej zjednoczonych Niemiec*, [w:] *Nowa tożsamość Niemiec i Rosji w stosunkach międzynarodowych*, red. S. Bieleń, W. M. Góralski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1999, s. 33–53.
265. *Strefy okupacyjne*, [w:] *Niemcy współczesne. Zarys encyklopedyczny*, red. A. Wolff-Powęska, Instytut Zachodni, Poznań, 1999, s. 658–688.
266. *ZSRR/WNP–Niemcy*, *ibidem*, s. 813–821.
267. *NATO wobec wyzwań i problemów bezpieczeństwa u progu XXI wieku*, [w:] *NATO u progu XXI wieku*, red. E. Cziomer, Instytut Studiów Strategicznych, z. 42, Kraków 2000, s. 15–30.
268. *Niemcy wobec węzłowych problemów bezpieczeństwa europejskiego u progu XXI w.*, *ibidem*, s. 109–134.
269. *Udział USA w systemie bezpieczeństwa europejskiego*, red. E. Cziomer, Instytut Studiów Strategicznych, Meritum, MCRD, Kraków 2000.

270. *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych* (współautor L.W. Zyblikiewicz), PWN, Warszawa 2000, ss. 365.
271. *Stan i położenie ludności niemieckiej w ZSRR oraz Rosji*, [w:] *Myśl polityczna od historii do współczesności*, red. B. Stoczewska, M. Jaskólski, *Księga pamiątkowa dedykowana Markowi Waldenbergowi*, Kraków 2000, s. 95–108.
272. *Pakt stabilności dla Europy Południowo-Wschodniej*, [w:] *Ogniska konfliktów: Balkany, Kaukaz*, red. B. Klich, z. 44, Instytut Studiów Strategicznych (dalej ISS), Kraków, s. 17–30.
273. *Raport o bezpieczeństwie 2000*, red. E. Cziomer, ISS, Kraków 2001, ss. 230.
274. *Bezpieczeństwo i współpraca na Bałkanach zachodnich u progu XXI wieku*, [w:] *Raport o bezpieczeństwie 2000, ibidem*, s. 155–144.
275. *Globalizacja a stosunki międzynarodowe*, [w:] *Zmieniające się przedsiębiorstwo w zmieniającej się Europie*, red. T. Wawak, t. 3, Wydawnictwo Informacji Ekonomicznej UJ, Kraków 2000, s. 113–124.
276. *Polska wobec współpracy z Niemcami i Ukrainą w kontekście europejskim u schyłku XX wieku*, [w:] *Polska – Niemcy – Ukraina w Europie. Narodowe identyfikacje i europejskie integracje w przededniu XXI wieku*, red. W. Bonusiak, WSP, Rzeszów 2000, s. 15–30.
277. *Stanowisko Niemiec wobec integracji Polski z Unią Europejską na tle współpracy polsko-niemieckiej w latach dziewięćdziesiątych*, [w:] *Rola Niemiec w procesie integracji Polski z Europą*, red. J. Holzer, J. Fiszer, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2001, s. 161–188.
278. *Stanowisko krajów „piętnastki” wobec członkostwa Polski w Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem roli Niemiec*, [w:] *Proces integracji Polski z Unią Europejską*, red. P. Dobrowolski, M. Stolarczyk, współautor O. Szura, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2001, s. 121–138.
279. *Der historischer Kontext des Meinungs austausches ueber Vertreibung. Aussiedlung in Polen nach dem Jahre 1945. Ein Tagungsband*, [w:] *Vertreibung? Aussiedlung? Das gemeinsame Schicksal der Bewohner der Grabschaft Glatz*, hrsg. Friedrich Ebert Stiftung, Buero Dresden, Verlag Viadukt, Goerlitz 2001, s. 16–36.
280. *Historyczny kontekst wymiany poglądów na temat wypędzenia/wysiedlenia w Polsce po 1945 roku*, [w:] *Wypędzenie? Wysłiedlenie? Wspólny los mieszkańców Hrabstwa Glatz*, red. Friedrich Ebert Stiftung, Verlag Viadukt, Goerlitz 2002, s. 19–42.
281. *Bevoelkerungsverschiebungen und Migrationen. Deutsch-polnische Beziehungen nach 1945*, [w:] *Tausend Jahre Polnisch-Deutsche Beziehungen. Sprache-Literatur-Kultur-Politik*, hrsg. Stowarzyszenie Germanistów Polskich/Verband Polnischer Germanisten F. Grucza, Wydawnictwo Graf-Punkt, Warszawa 2001, s. 900–913 oraz *Eroeffnungsworte* (słowo wstępne), s. 899.
282. *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych* (współautor L.W. Zyblikiewicz), PWN, Warszawa 2001, ss. 365 (dodruk).

283. *Stanowisko Niemiec wobec Wspólnoty Niepodległych Państw ze szczególnym uwzględnieniem roli Rosji*, [w:] *Polska–Niemcy. Nadzieja i zaufanie. Księga jubileuszowa 80-lecia urodzin Profesora Mieczysława Tomali*, red. S. Sulowski, Fundacja Politeja, Warszawa 2002, s. 177–200.
284. *Polens Prioritaeten einer kuenftig erweiterten EU*, [w:] *Die Ostbeziehungen der sich erweiternden EU*, hrsg. H. Hubel, Jena 2002, s. 45–55.
285. *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, autorzy: E. Cziomer, L.W. Zyblikiewicz, PWN, Warszawa 2002, ss. 365 (dodruk).
286. *Polsko-niemieckie problemy sporne w perspektywie integracji Polski z Unią Europejską*, [w:] *Studia ofiarowane Profesorowi Marianowi Zgórniakowi*, red. I. Stawowy-Kawka, W. Rojek, Kraków 2003, s. 321–303.
287. *Stanowisko Unii Europejskiej wobec Polski i jej sąsiadów w przededniu poszerzenia*, red. M. Czajowski, E. Cziomer, Wydawnictwo Dante, Kraków 2003, ss. 256.
288. *Perspektywy dalszego poszerzenia Unii Europejskiej*, [w:] *Stanowisko Unii Europejskiej wobec Polski i jej sąsiadów w przededniu poszerzenia*, red. M. Czajkowski, E. Cziomer, *ibidem*, s. 45–55.
289. *Przyszłość stosunków polsko-niemieckich w zjednoczonej Europie. Wybrane aspekty polityczne i gospodarcze*, [w:] *Polska–Niemcy – partnerzy w Nowej Europie*, Materiały konferencji Fundacji Rozwoju Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, red. A. Podraza, Lublin 2003, s. 89–100.
290. *Rola Francji w działaniach Niemiec na rzecz umocnienia Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony w latach 2002–2003*, [w:] *Integracja europejska. Instytucje, polityka, prawo. Księga pamiątkowa dla uczczenia 65-lecia Profesora Stanisława Parzymiesa*, red. E. Haliżak, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2003, s. 89–102.
291. *Die Entstehung der deutsch-polnischen Vertraege 1990/1991 und ihre Bedeutung fuer die deutsch-polnischen Beziehungen*, [w:] *Frieden durch Recht. Deutsch-polnische Vertraege 1990–1991*, hrsg. Heinrich Boell Stiftung, Kraków 2003, s. 51–62.
292. *Powstanie układów 1990/1991 oraz ich znaczenie dla stosunków polsko-niemieckich*, [w:] *Pokój poprzez prawo. Niemiecko-polskie układy 1990–1991*, *ibidem*, s. 63–70.
293. *Polen und die zweite Runde der NATO – Osterweiterungsrunde*, [w:] *Die zweite Runde der NATO – Osterweiterung. Zwischen postbipolaren Institutionalismums und offensivem Realismus*, red. A. Pradetto, Stuttgart 2004, s. 181–191.
294. *Nowe problemy i wyzwania dla członkostwa Polski w UE*, [w:] *Nowe położenie wewnętrzne i międzynarodowe Polski na początku XXI w.*, Materiały pokonferencyjne WSAiE, red. J. Kornaś, Kielce 2004, s. 203–212.
295. *Główne tendencje i problemy wielostronnej współpracy politycznej w nowej Europie*, [w:] *Instytucjonalizacja wielostronnej współpracy międzynarodowej w Europie*, red. S. Parzymies, R. Zięba, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2004, s. 19–30.

296. *Polsko-niemieckie problemy sporne oraz kontrowersje w przededniu integracji Polski z Unią Europejską*, [w:] *Ukrajina, Polska, Niemcy w Jewropi*, red. W. Bonusiak, R. Szust, I. Fedko, Universitet im. I. Franki, Lviv 2004, s. 81–93.
297. *Bliżej NATO i UE. Bilans działań Polski na rzecz integracji z NATO i UE oraz ich implikacje dla współpracy z Niemcami i Ukrainą*, [w:] *ibidem*, s. 105–118.
298. *Kontrowersje wokół integracji i statusu cudzoziemców w Niemczech*, [w:] *Skąd przychodzi Antychryst? Kontakty i konflikty etniczne w Europie Środkowej i Południowej. Fakty – interpretacje – refleksje*, red. T. Fałęcki, AP, Kraków 2004, s. 244–261.
299. *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych* (współautor L.W. Zyblikiewicz), PWN, Warszawa 2004, ss. 365 (dodruk).
300. *Główne problemy rozwoju systemu politycznego*, [w:] *System polityczny Republiki Federalnej Niemiec. Wybrane problemy*, red. S. Sulowski, K. A. Wojtaszczyk, Wydawnictwo Elipsa, Warszawa 2005, s. 9–36.
301. *Zum politischen Konservatismus in Polen (1918–1939)*, [w:] *Konservative Perspektiven im neoliberalen Zeitalter*, hrsg. M. Weissbecker Rosa, Luxemburg–Stiftung–Thuringen, Jena 2005, s. 113–122.
302. *Międzynarodowe implikacje poszerzenia Unii Europejskiej dla Polski i Niemiec*, red. M. Czajkowski, E. Cziomer, Wydawnictwo Dante, Kraków 2005, ss. 304.
303. *Wyzwania i problemy współpracy polsko-niemieckiej w poszerzonej UE*, [w:] *Międzynarodowe implikacje integracji europejskiej dla Polski i Niemiec*, red. M. Czajkowski, E. Cziomer, *ibidem*, s. 105–118.
304. *Główne problemy współpracy gospodarczej Niemiec z Rosją na początku XXI wieku*, [w:] *Polska – Europa – Świat. Studia i szkice ofiarowane Profesorowi Włodzimierzowi Bonusiakowi w czterdziestolecie jego pracy twórczej*, red. W. Wierzbieniec, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2005, s. 442–461.
305. *Polityka zagraniczna Niemiec. Kontynuacja i zmiana po zjednoczeniu ze szczególnym uwzględnieniem polityki europejskiej i transatlantyckiej*, Elipsa, Warszawa 2005, ss. 341.
306. *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych* (współautor L.W. Zyblikiewicz), wyd. II poszerzone i uzupełnione, PWN, Warszawa 2005, ss. 461.
307. *Przesłanki i następstwa politycznych kontrowersji polsko-niemieckich na początku XXI wieku*, [w:] *Po(st)mosty. Polacy i Niemcy w Nowej Europie. Tom poświęcony pamięci Henryka Bereski*, red. G. Matuszek, Księgarnia Akademicka, Kraków 2006, s. 71–204.

Artykuły i komunikaty naukowe

308. *Einige Aspekte der Haltung der Bundesrepublik Deutschland zum 50. Jahrestag des Ausbruches des: Zweiten Weltkrieges und zu den Beziehungen mit Polen*, „Aus dem philosophischen Leben der DDR”, Berlin 1990, nr 7, s. 24–32.

309. *Konferencja naukowa w Norymberdze – „Das Geschicht des Zweiten Weltkrieges”*, „Dzieje Najnowsze”, R. 22, 1990, nr 4, s. 127–129.
310. *Mniejszość niemiecka w Polsce w przededniu II wojny światowej*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace historyczne”, z. 19, Wydawnictwo UJ, Kraków 1991, s. 62–79.
311. *Rola Berlina w jednoczeniu Niemiec*, „Zeszyty Niemcoznawcze PISM”, Warszawa 1991, nr 5, s. 34–48.
312. *Zachodniemieckie badania nad stosunkami Wschód–Zachód*, [w:] *Materiały z konferencji niemcoznawczej na Uniwersytecie Wrocławskim*, Wrocław 1991, ss. 25.
313. *Rola i znaczenie Berlina Zachodniego w polityce zjednoczeniowej Niemiec*, „Zeszyty Niemcoznawcze PISM” 1991, nr VI (1), s. 18–34.
314. *Die Bundesrepublik Deutschland als Faktor der polnischen Aussenpolitik der funfziger Jahre*, „Historische Mitteilungen” 1991, nr 4, z. 1, s. 51–63.
315. *Wielostronna współpraca regionalna i przygraniczna jako czynnik kształtowania jedności europejskiej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1992, z. 1, s. 41–57.
316. *Deutsche Nachkriegsgeschichte aus der Sicht der polnischen Historiographie*, „Archiv, für Sozialgeschichte” 1992, nr 5, hrsg. Friedrich Ebert Stiftung, s. 214–231.
317. *Badania regionalne w Polsce na przykładzie Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, [w:] *Materiały z konferencji polsko-francuskiej, 12–13 III 1992, zorganizowanej przez Komitet Badań Naukowych w Warszawie*, Warszawa 1992, ss. 20.
318. *Niemcy i Polacy w procesie jedności europejskiej*, „Zbliżenia Polsko-Niemieckie” 1993, nr 2, s. 3–7.
319. *Nowe uwarunkowania i problemy stosunków polsko-niemieckich w latach dziewięćdziesiątych*, „Rocznik Polsko-Niemiecki” 1993, t. 2, s. 185–206.
320. *Niemcy sudeccy jako problem stosunków niemiecko-czechosłowackich po 1945 roku*, „Prace Komisji Środkoeuropejskiej PAU”, t. 1, Kraków 1993, s. 91–105.
321. *Niemcy a transformacja systemowa w Polsce*, [w:] *Polityczne uwarunkowania transformacji ustrojowej w Polsce*, Katedra Nauk Politycznych Akademii Ekonomicznej, Kraków 1995, s. 19–26.
322. *Polityka zagraniczna zjednoczonych Niemiec oraz jej powyborcze prognozy*, „Rocznik Polsko-Niemiecki” 1995, t. 4, s. 55–73.
323. *Nowa rola Niemiec w Europie Środkowo-Wschodniej w latach dziewięćdziesiątych*, „Prace Komisji Środkoeuropejskiej PAU”, t. 2, Kraków 1995, s. 123–137.
324. *Polen den Polen. Rechtsextremismus vor den Wahlen*, „Via Regia” 1995, Juli–August, s. 41–48.
325. *Opcje bezpieczeństwa zewnętrznego Polski w latach 90-tych*, „Myśl Obronna Polski Południowej. Biuletyn Informacyjny” 1995, nr 1/3, s. 7–12.
326. *Międzynarodowe aspekty kryzysu jugosłowiańskiego*, „Myśl Obronna Polski Południowej. Biuletyn Informacyjny” 1996, nr 3.

327. *Znaczenie stosunków niemiecko-rosyjskich dla bezpieczeństwa i współpracy w Europie*, „Sprawy Międzynarodowe” 1997, nr 4, s. 5–24.
328. *The Significance of German-Russian Relations for Security and Cooperation in Europe*, „The Polish Quaterley of International Affairs” 1997, nr 4, s. 5–24.
329. *Die deutsch-polnischen Beziehungen 1949–1989*, [w:] *Deutsch-Polnische Nachbarschaft in Geschichte und Gegenwart*, hrsg. von R. Siersch, Frankfurt am Main 1997, s. 19–25.
330. *Polen auf dem Weg in die EU-Mitgliedschaft*, „Zeitschrift fuer Politikwissenschaft (ZPO)” 1997, nr 1, s. 21–32.
331. *Stanowisko Niemiec wobec Rosji w latach dziewięćdziesiątych*, „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej”, t. 6, PAU, Kraków 1999, s. 101–115.
332. *Polityka Republiki Federalnej Niemiec wobec Wspólnoty Niepodległych Państw u progu XXI wieku ze szczególnym uwzględnieniem miejsca i roli Rosji*, „Państwo i Społeczeństwo” 2001, nr 1, s. 59–78.
333. *Niemcy wobec bezpieczeństwa i stabilizacji na Bałkanach ze szczególnym uwzględnieniem konfliktu w Kosowie u progu XXI wieku*, „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej PAU”, t. 9, Kraków 2001, s. 231–248.
334. *Stanowisko Niemiec wobec Ukrainy u progu XXI wieku*, „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej PAU”, t. 10, Kraków 2002, s. 127–144.
335. *Główne interesy i cele polityki zagranicznej zjednoczonych Niemiec. Dyskusje i kontrowersje*, „Państwo i Społeczeństwo” 2004, nr 1, s. 65–80.
336. *Nowe problemy i wyzwania współpracy polsko-niemieckiej na początku XXI wieku*, „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej PAU”, t. 13, Kraków 2005, s. 81–102.

Prace wykonane w ramach badań koordynowanych centralnie i resortowo

337. *Zachodnie analizy stosunków Wschód–Zachód w oparciu o badania przeprowadzone w RFN*, maszynopis, ss. 55 (1988).
338. *Przebudowa i nowe myślenie w polityce zagranicznej ZSRR w ujęciu nauki RFN*, maszynopis, ss. 60 (1989).
339. *RFN wobec 50-tej rocznicy wybuchu II wojny światowej i stosunków z Polską*, maszynopis, ss. 30 (1989).
340. *Przebudowa i nowe myślenie oraz ich znaczenie dla doktryny i praktyki polityki zagranicznej ZSRR od połowy lat 80-tych*, synteza, ss. 65 (1990).
341. *Proces jedności niemieckiej jako zagadnienie bezpieczeństwa, współpracy i współistnienia w Europie. Nowe tendencje i problemy na przełomie lat 80-tych i 90-tych*, synteza, ss. 67 (1990).
342. *Rola Hexagonale w kształtowaniu jedności europejskiej* (redakcja całości oraz autor wybranych rozdziałów), Kraków 1991, ss. 132 (ekspertyza dla KBN).
343. wersja anglojęzyczna: *The Role at the Hexagonale in the Making of European Unity*, Kraków 1992.

Ekspertyzy dla MSZ i PISM w Warszawie

344. *Rola i funkcje koncepcji „wspólnego domu europejskiego” dla polityki zagranicznej ZSRR*, PISM, Warszawa, maszynopis, ss. 26 (1990).
345. *Rola Berlina w procesie scalania się Niemiec*, PISM, Warszawa, maszynopis, ss. 28 (1990).
346. *Wewnętrzne i międzynarodowe aspekty scalania się Niemiec wschodnich i zachodnich*, PISM, Warszawa, maszynopis, ss. 25 (1991).
347. *Międzynarodowe implikacje unormowania problemu mniejszości niemieckiej w Polsce*, PISM, Warszawa, ss. 29 (1991).
348. *RFN a reforma Unii Europejskiej oraz jej poszerzenie o kraje Europy Środkowej i Wschodniej*, „Opinie”, nr 7, Warszawa 1997, ss. 19.
349. *Znaczenie stosunków Niemcy Rosja dla bezpieczeństwa europejskiego*, „Opinie”, nr 8, Warszawa 1997, ss. 20.
350. *Wpływ wyborów do Bundestagu z 27 września na stosunki polsko-niemieckie*, „Opinie”, nr 17, Warszawa 1998, ss. 23.
351. *Polityka atlantycka RFN po wyborach do Bundestagu 27 września 1998 r.*, „Opinie”, nr 11, Warszawa 1998, ss. 25.
352. *Nowe elementy w polityce Niemiec wobec Rosji i Ukrainy*, „Opinie”, nr 31, Warszawa 1999, ss. 40.
353. *Problemy współpracy gospodarczej Niemiec z Rosją po zmianie ekipy rządzącej w Rosji*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Departament Strategii i Planowania Polityki, „Opinie”, nr 44, Warszawa 2001, ss. 23.
354. *Stanowisko Niemiec wobec członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Departament Strategii i Planowania Polityki, „Opinie”, nr 40, Warszawa 2001, ss. 22.
355. *Niemieckie oceny strategii i taktyki polityki zagranicznej Rosji po 11 września 2001 r.*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Departament Strategii i Planowania Polityki, „Opinie”, nr 62, Warszawa 2003, ss. 29.

Recenzje

356. *Unfertige Nachbarn die Staaten Osteuropas und die Bundesrepublik Deutschland*, hrsg. O. Haberle, H. Hacker (Essen 1989, ss. 295), „Das Historisch-Politische Buch” (dalej „HPB”) 1989, H. 37/10.
357. *Das Polenbild der Deutschen 1772–1848*, Antologie herausgegeben von G. Koziol (Heidelberg 1989), „HPB” 1991, H. 39/11.
358. O. Heike, *Aus meinem Leben* (Düsseldorf 1990), „HPB” 1990 H. 38/10.
359. K. Reiff, *Polen. Als Diplomat an der Weichsel* (Bonn 1990), „HPB” 1990, H. 39/10.
360. R.W. Fuhrmann, *Polen. Handbuch. Geschichte, Politik, Wirtschaft* (Hannover 1991), „HPB” 1991, H. 39/6.

361. H.A. Jakobsen, M. Tomala, *Bonn-Warschau 1945–1991. Die deutsch-polnischen Beziehungen. Analyse und Dokumentation* (Köln 1992), „HPB” 1992, H. 40/12.
362. *Deutsch und Polen 1000 Schlüsselbegriffe*, hrsg. E. Kobylińska, A. Lewaty, R. Stephan (München 1992), „HPB” 1992, H. 40/16.
363. M. Zgórniak, *Europa w przededniu wojny: sytuacja militarna w latach 1938–1939* (Kraków 1993), „Studia Historyczne”, z. 2, Kraków 1994, s. 297–299.
364. *Von Feinde werden Freunde. Von den Schwierigkeiten der deutsch-polnischen nachbarschaft*, hrsg. F. Pflueger, W. Lipscher (Bonn 1993), „Studia Historyczne”, R. 33, z. 3 (150), Kraków 1995, s. 452–454.
365. Karol Fiedor, *Niemiecki ruch obrońców pokoju 1892–1933* (Wrocław 1993), „Studia Historyczne”, R. 38, z. 4 (151), Kraków 1995, s. 598–599.
366. *Die „Koalition der Vernunft”. Deutschlandpolitik in den 80-er Jahren*, Von H. Potthoff (Berlin 1995), „Studia Historyczne”, R. 29, z. 3 (154), Kraków 1996, s. 424–425.
367. Albrecht Ulrich, *Die Abwicklung der DDR* (Opladen 1992), *ibidem*, s. 422–423.
368. Weisse Rose, *Student Resistance to National Socialism 1942/1943* (Nottingham University 1991–1993), „Studia Historyczne” R. 29, z. 2 (153), Kraków 1993, s. 272–274.
369. Hans-Adolf Jacobsen, *Vom Imperativ des Friedens* (Duesseldorf 1995), „Studia Historyczne”, R. 29, z. 4 (155), Kraków 1996, s. 345–346.
370. Pelinka Anton, *Jaruzelski oder die Politik des Kleineren Uebels?* (Bern, Berlin, Paris, New York 1996), „HPB”, 1996, H. 39/17.
371. *Polen und die neue NATO: Modalitäten der Integration* (Frankfurt am Main 1997), „Sprawy Międzynarodowe”, nr 1, Warszawa 1998, s. 139–141.
372. Toż w wersji angielskiej: „Polish Quaterley of International Affairs” 1998, No. 1, s. 112–113.
373. H. Potthoff, *Bonn und Ost – Berlin 1962–1982: Dialog auf hoechster Ebene und vertrauliche Kanäle* (Bonn 1997), „Studia Historyczne” 1998, z. 1, s. 132–134.
374. S. Garsztecki, *Das Deutschlandbild in der offiziellen, der Katholischen und der oppositionellen Publizistik Polens 1970–1989* (Marburg 1997), „Studia Historyczne” 1998, z. 3, s. 467–469.
375. *Russland im Umbruch: Modernisierungsversuche in der neueren und neuesten russischen Geschichte* (Leipzig 1997), „Studia Historyczne” 1998, z. 4, s. 609–611.
376. M. Tomala, *Patrząc na Niemcy: od wrogości do porozumienia 1945–1991* (Warszawa 1997), „Studia Historyczne” 1998, z. 4, s. 619–621.
377. B. Musiał, *Deutsche Zivilverwaltung und die Judenverfolgung im Generalgouvernement. Eine Fallstudie zum Distrikt Lublin (1939–1944)* (Wiesbaden 1999, 440 S.), „HPB”, H. 49/5.
378. *Doświadczenia przeszłości. Niemcy w Europie Środkowo-Wschodniej w historiografii po 1945 roku / Erfahrungen der Vergangenheit. Deutsche in Ostmitteleuropa in der Historiographie nach 1945*, red. / hrsg. J. Kłoczowski, W. Matwiejczyk, E. Muehle (Lublin–Marburg 2000), „HPB” 2001, H. 49/10.

379. K. Paetzold, M. Weissbecker, *Rudolf Hess: der Mann an der Seite Hitlers* (Leipzig 1999), „Studia Historyczne” 2002, z. 1, s. 109–111.
380. J. J. Węc, *CDU/CSU wobec polityki niemieckiej Republiki Federalnej Niemiec 1949–1969* (Kraków 2000), „Dzieje Najnowsze”, R. 34, nr 4, Warszawa 2002, s. 230–236.
381. Bernd Wiaderny, *Der polnische Untengrundstaat und der polnische Widerstand 1939–1944* (Stuttgart 2002), „HPB” 2003, H. 52/14.

Publicystyka i popularyzacja wiedzy

382. *Wizyta prezydenta V. Havla w NRD i RFN*, „GK”, 5 I 1990.
383. *Walka polityczna w NRD*, „GK”, 12 I 1990.
384. *Ausgleich nötig: Polen zwischen Deutschland und der Sowjetunion*, „Das Parlament”, Bonn, 10 VIII 1990.
385. *Deutsche Verinigung aus polnischer Sicht*, „Thuringer Blatt”, 13 X 1990.
386. *Prognoza wyborów do Bundestagu, 2 XII 1990*, „Tygodnik Opozycyjny” (dalej „TO”), 1 XII 1990.
387. *Będziemy drugoplanowym zapleczem? – rozmowa z prof. J. Wollenbergiem*, „TO”, 20 I 1991.
388. *Wywiady z deputowanymi SPD: Hansem Koschnickiem oraz Horstem Sieklaffem*, „TO”, 17 II 1991.
389. *Wywiad z Helmutem Beckerem, wiceprzewodniczącym Bundestagu*, „TO”, 3 III 1991.
390. *Wewnętrzne następstwa zjednoczenia Niemiec*, „TO”, 10 IV 1991.
391. *W sprawie publikacji „Mein Kampf” – rozmowa*, „Gazeta Wyborcza – Kraków”, 16 XI 1991.
392. *Europejska szóstka: wywiad na temat genezy i działalności grupy badawczej – Hexagonale w UJ*, „Dziennik Polski”, 2 XII 1991.
393. *Miteinander, Nebeneinander / Być razem, być obok*, „Dialog”, nr 3/4, Kraków–Muenster 1996, s. 97–106.
394. *Nowe problemy współpracy Polska–Niemcy*, „Dziennik Polski”, 19 II 1999.
395. *Niemcy*, [w:] *Encyklopedia historyczna świata*, t. 9: *Europa*, cz. 2, red. A. Podraza, A. Pankowicz, Wydawnictwo Opres, Kraków 2002, s. 47–150.
396. *Polska w przededniu członkostwa w UE – wywiad*, „GK”, 17 III 2003.
397. *Polska między Niemcami a Rosją – wywiad*, „GK”, 22 IX 2004.
398. *Konsultacje Polska–Niemcy w Krakowie*, „GK”, 24 IX 2004.
399. *Gesty Realpolitik – wywiad*, „Dziennik Polski”, 16 IX 2005.
400. *Wyniki wyborów w Niemczech – komentarz*, „GK”, 19 IX 2005.
401. *Dualizm się nie opłaca – wywiad*, „Arena. Pismo Koła Studentów Stosunków Międzynarodowych”, Kraków 2006, nr 12, s. 12.

Prace wykonane po przejściu do Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego (od roku akademickiego 2005/2006)

Monografie, prace zbiorowe, podręczniki

Monografie

402. *Historia Niemiec Współczesnych 1945–2005*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2006, ss. 535.

Redakcja prac zbiorowych, podręczników i periodyków

403. *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. E. Cziomer, KSW, Kraków 2008, ss. 456.
404. *Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne w XXI wieku*, red. E. Cziomer, KSW, Kraków 2008, ss. 350.
405. *Nowa rola międzynarodowa Niemiec na początku XXI wieku / Neue Rolle Deutschlands zu Anfang des 21. Jahrhunderts*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2006, nr 4 ss. 397 (nagroda Ateny 2007 na Targach Księgarzy Książek Akademickich).
406. *Polska i Niemcy wobec wyzwań bezpieczeństwa międzynarodowego XXI wieku*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2007, nr 4, ss. 328.
407. *Nowe uwarunkowania i wyzwania partnerstwa polsko-niemieckiego w Europie pod koniec pierwszej dekady XXI wieku*, red. E. Cziomer, KSW, Kraków 2008, ss. 450.
408. *Wyzwania partnerstwa polsko-niemieckiego w Europie pod koniec pierwszej dekady XXI wieku*, red. E. Cziomer, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2008, nr 4, ss. 399.
409. *Unia Europejska na drodze do Partnerstwa Wschodniego*, red. E. Cziomer, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2009, nr 4.
410. *Bezpieczeństwo międzynarodowe w XX wieku. Wybrane problemy*, red. E. Cziomer, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2010, s. 234.

Udział w pracach zbiorowych

411. *Znaczenie Europy Środkowo-Wschodniej i Południowej dla Niemiec po poszerzeniu Unii Europejskiej na wschód*, [w:] *Naród – Państwo – Europa Środkowa w XIX i XX wieku. Studia ofiarowane Michałowi Puławskiemu w pięćdziesięciolecie pracy naukowej*, red. A. Patek, W. Rojek, Kraków 2006, s. 327–340.

412. *Niemcy wobec dylematów i wyzwań przyszłego kształtu Unii Europejskiej*, [w:] *Unia Europejska i Polska wobec dylematów integracyjnych na początku XXI wieku*, red. M. Stolarczyk, Toruń 2006, s. 307–324.
413. *Umowy ta problemy formuwannia stratehicznoho partnerstwa miż Rosijeju ta Nimeczczynoju wid poczatku XXI st.*, [w:] *Ukrajina, Polscza, Nimeczczyzna w Jewropi*, red. R. Szust, Lwiwskij Nacionalnyj Uniwersytet im. Iwana Franka, Lviv 2007, s. 33–52.
414. *Polityczni zminy w Polsce ta jich wplyw na i stawlenja do Jewropejskoho Sojuzu ta do Nimeczczyzny*, [w:] *ibidem*, s. 127–145.
415. *Zimna wojna a kwestia podziału i jedności Niemiec*, [w:] *Zimna wojna (1946–1989) i ich konsekwencje dla ładu międzynarodowego*, red. B. Koszel, S. Wojciechowski, Instytut Zachodni, Poznań 2007, s. 85–126.
416. *Historyczne aspekty polityki jedności niemieckiej RFN 1949–1989*, [w:] *Zamknięcie kwestii niemieckiej 1989–1991. Studia i szkice*, red. J. Sawczuk, Uniwersytet Opolski, Opole 2007, s. 9–26.
417. *Przesłanki i istota kształtowania się konfliktu Wschód–Zachód*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. E. Cziomer, KSW, Kraków 2008, s. 127–148.
418. *Polityka odprężenia Wschód–Zachód w latach 70. i 80.*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, *ibidem*, s. 173–202.
419. *Przesłanki konfliktu Wschód–Zachód na przelomie lat 80. i 90. oraz skutki jego przezwyciężenia*, *ibidem*, s. 239–258.
420. *Pozycja Polski w międzynarodowych stosunkach politycznych*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, *ibidem*, s. 405–438.
421. *Podstawowe pojęcia i elementy składowe bezpieczeństwa energetycznego*, [w:] *Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne w XXI wieku*, red. E. Cziomer, KSW, Kraków 2008, s. 18–28.
422. *Niemcy a kwestia międzynarodowego bezpieczeństwa energetycznego*, [w:] *ibidem*, s. 29–70.
423. *Voraussetzungen und Folgen der politischen Kontroversen zwischen Deutschland und Polen zu Beginn des 21. Jahrhunderts*, [w:] *Fährmann grenzenlos. Deutsche und Polen im heutigen Europa. Zum Gedenken an Henryk Bereska*, hrsg. B. Helbig-Mischewski, G. Matuszek, Slawische Forschungen und Texte 9, Georg Olms Verlag, Hildesheim–Zuerich–New York 2008, s. 55–98.
424. *Zewnętrzne aspekty zjednoczenia Niemiec*, [w:] *Polska – Niemcy – Europa. Pamięci Profesora Piotra Dobrowolskiego*, red. J. Iwanek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, s. 58–71.
425. *The influence of the European Integration on Political Situation in Poland and its Role with EU / Wpływ integracji europejskiej na sytuację polityczną w Polsce oraz jej rolę i miejsce w UE*, [w:] *National and European Identity – Bulgaria, Romania, Ukraine, Poland, Germany*, Bad Oyenhausen–Bocholt 2008, s. 36–44.

426. *Międzynarodowe implikacje partnerstwa strategicznego Niemcy–Rosja w XXI wieku*, [w:] *Zrozumieć współczesność. Księga pamiątkowa w 75. rocznicę urodzin prof. Hieronima Kubiaka*, red. G. Babiński, M. Kapiszewska, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2009, s. 240–249.
427. *Niemcy wobec koncepcji „IV RP” oraz jej implikacji dla współpracy polsko-niemieckiej po 2005 roku*, [w:] *Idea ustrojowa a rzeczywistość IV Rzeczypospolitej*, red. J. Kornaś, Uniwersytet Ekonomiczny, Kraków 2010, t. 4, s. 419–426.
428. *Mocarstwa i wyzwania XXI wieku w świetle międzynarodowych badań demoskopijnych*, [w:] *Czynniki stabilizacji i destabilizacji w stosunkach międzynarodowych na początku XXI wieku. Księga pamiątkowa poświęcona Prof. Lubomirowi Zyblikiewiczowi*, red. I. Stawowy-Kawka, UJ, Kraków 2009, s. 29–40.
429. *Wyzwania i problemy międzynarodowego bezpieczeństwa energetycznego oraz jego implikacje dla Polski w XXI wieku*, [w:] *Polska – Niemcy – Ukraina w Europie*, red. W. Bonusiak, Rzeszów 2009, s. 43–60.
430. *Niemcy wobec pokojowego rozwiązywania sporów międzynarodowych w kontekście postanowień haskich 1907. Wybrane aspekty prawno-polityczne*, [w:] *Księga pamiątkowa Profesora M. Doliwy-Kameckiego* (w druku).
431. *Implikacje zaangażowania Polski w kształtowanie Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej*, [w:] *Polska transformacja. Oczekiwania i rzeczywistość*, red. J. Kornaś, J. Dzwonczyk, Uniwersytet Ekonomiczny, Kraków 2010.

Artykuły naukowe

432. *Stanowisko Niemiec wobec reformy Rady Bezpieczeństwa ONZ*, [w:] *ONZ – 60-lecie podpisania Karty Narodów Zjednoczonych*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2005, nr 3 (numer specjalny), s. 17–28.
433. *Implikacje oraz wyzwania rozpadu państw dla stosunków międzynarodowych. Wybrane problemy teoretyczne i praktyczne w XXI wieku*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2006, nr 2, s. 28–37.
434. *Nowa rola międzynarodowa Niemiec na początku XXI wieku – wprowadzenie*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2006, nr 4, s. 11–26.
435. *Stan i perspektywy polityki zagranicznej rządu Wielkiej Koalicji CDU/CSU/SPD*, *ibidem*, s. 27–46.
436. *Rosja jako partner strategiczny Niemiec. Wyzwania i problemy współpracy niemiecko-rosyjskiej na początku XXI wieku*, „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej PAU”, t. 15, Kraków 2007, s. 125–146.
437. *Polska i Niemcy wobec wyzwań bezpieczeństwa międzynarodowego na tle współpracy wzajemnej w pierwszej dekadzie XXI wieku*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2007, nr 4, s. 7–32.
438. *Polska i Niemcy wobec wyzwań bezpieczeństwa międzynarodowego na tle ewolucji współpracy wzajemnej w pierwszej dekadzie XXI wieku*, *ibidem*, s. 7–32.

439. *Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne Niemiec w XXI wieku, ibidem*, s. 257–259.
440. *Nowe uwarunkowania i wyzwania partnerstwa polsko-niemieckiego w Europie pod koniec pierwszej dekady XXI wieku – wprowadzenie*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2008, nr 4, s. 7–23.
441. *Europejski wymiar polityki Niemiec wobec Rosji i Ukrainy oraz jej implikacje dla Polski, ibidem*, s. 159–178.
442. *Niemcy wobec wybranych problemów i wyzwań międzynarodowego bezpieczeństwa energetycznego w końcu pierwszej dekady XXI wieku*, „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej PAU”, t. 17, Kraków 2009, s. 109–122.
443. *Problemy i wyzwania Unii Europejskiej na drodze do Partnerstwa Wschodniego – wprowadzenie*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2009, nr 4, s. 5–10.
444. *Rola Niemiec w kształtowaniu nowej polityki wschodniej oraz Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej w XXI wieku, ibidem*, s. 181–192.
445. *Die beiden deutschen Staaten aus der polnischen Perspektive nach 1949*, [w:] *Die beiden Deutschlands 1949–1989*, KZG/CCH 22 (2009), Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, Göttingen 2009, s. 3–19.
446. *Wyzwania światowego kryzysu finansowo-gospodarczego dla polityki Niemiec*, [w:] *Między kryzysem a współpracą gospodarczą*, red. M. Lasoń, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2010, s. 51–68.

Recenzje

447. Kozińska-Witt Hanna, *Krakau in Warschau langen Schatten. Konkurrenzkämpfe in der polnischen Städtelandschaft 1900–1939* (Forschungen zur Geschichte und Kultur der östlichen Mitteleuropa, Bd. 30, Stuttgart 2008), „Das Politisch-Historisches Buch”, Universität Köln, Köln 2009, nr 2, s. 55–56.

Publicystyka i popularyzacja wiedzy

448. *Niemcy znów żądają Berlinki – komentarz*, „Dziennik Polski”, 10 IX 2007.
449. *Skończył się okres stagnacji – wywiad*, „Dziennik Polski”, 28 V 2008.
450. *Niemcy po wyborach – wywiad*, „Dziennik PAP”, 27 IX 2009.
451. *Nowy rząd zajmie się sprawami wewnętrznymi – wywiad*, „Dziennik PAP”, 25 X 2009.

Promotor prac doktorskich
obronionych przed Radą Naukową
Instytutu Nauk Politycznych
i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytetu Jagiellońskiego

1982

Ryszard Czarny:

Regionalizm w stosunkach międzynarodowych po II wojnie światowej.

1987

Janusz J. Węc:

Polityka wschodnia FDP 1949–1969.

1992

Ewa Bojenko-Izdebska:

Koncepcje doktrynalne Młodych Socjalistów w SPD.

1993

Małgorzata Pacek:

Geneza i działalność Ziomkostwa Prus Wschodnich w RFN w latach 1948–1972.

1998

Joanna Lubecka:

Polityka rządu RFN wobec krajów Grupy Wyszehradzkiej w latach 90.

2002

Marek Czajkowski:

Miejsce Europy w polityce bezpieczeństwa Rosji w latach 90.

2004

Beata Molo:

Polityka rządu Republiki Federalnej Niemiec wobec Federacji Rosyjskiej w latach 1992–2002.

Marcin Lasoń:

Badania nad konfliktem i pokojem międzynarodowym u progu XXI w. ze szczególnym uwzględnieniem Kosowa.

2005

Rafał Kęsek:

Między konfliktem a dialogiem. Polityka Ukrainy wobec Federacji Rosyjskiej na przełomie XX i XXI wieku (1997–2004).

Tomasz Młynarski:

Stanowisko Francji wobec reformy instytucjonalnej i poszerzenia Unii Europejskiej 1996–2004.

2007

Bartłomiej Zapala:

Polityczno-prawne implikacje interwencji zbrojnych dla pokoju, bezpieczeństwa i stabilności międzynarodowej. Aspekty teoretyczne i wybrane przykłady z przełomu XX i XXI wieku.

Kazimierz Kraj:

Rola i znaczenie Rosji dla zwalczania terroryzmu międzynarodowego.

2008

Gracjana Łakomska:

Stany Zjednoczone w polityce zagranicznej Niemiec w latach 1998–2005.

Łukasz Wojcieszak:

Rola i miejsce Obwodu Kaliningradzkiego we współpracy Unii Europejskiej z Rosją.

Od mediewistyki do niemcoznawstwa

Z profesorem Erhardem Cziomerem
rozmawia dr Marcin Lasoń

Z wykazu publikacji Pana Profesora widać, że pomimo ukończonych studiów historycznych, najbliższa stała się Panu problematyka niemcoznawcza.

Tak, wczesne średniowiecze mnie fascynowało, ale nie zostałem mediewistą, mimo że wybrałem studia z zakresu historii, oczywiście na Uniwersytecie Jagiellońskim. Historią pasjonowałem się jako młody chłopak. A uczyłem się do egzaminu wstępnego jeszcze z podręczników radzieckich, nawet o rewolucji francuskiej. Na trzecim roku studiów zapisałem się na seminarium z historii średniowiecznej, ale mimo starań prowadzącego, czytanie starych dokumentów nie sprawiało mi przyjemności. Zrezygnowałem więc i na czwartym roku wybrałem seminarium prowadzone przez prof. Antoniego Podrazę na temat historii narodów ZSRR i Rosji. Profesor potrafił zaciekać tematem, był znakomitym wykładowcą, a przy tym otwarty na zainteresowania studenta. Jednym z wychowanków był też jego ówczesny asystent – prof. Władysław Andrzej Serczyk, który często w zastępstwie prowadził seminaria. Profesor Podraza pytał studentów o zainteresowania badawcze, o argumenty przemawiające za wyborem tematu pracy magisterskiej. Do moich kompetencji podałem dodatkowo znajomość języka niemieckiego i na tej podstawie Profesor zaproponował mi temat obejmujący stosunki radziecko-niemieckie – wybrałem kwestię pokoju w Brześciu Litewskim w roku 1918. Studiowałem wiele materiałów, nawet wakacje spędzałem w Bibliotece Jagiellońskiej, przeglądając prasę z końca I wojny światowej. Gdy i w Jagiellonce zabrakło mi potrzebnych książek i dokumentów, pojechałem do Lipska. Skorzystałem wtedy z prywatnego zaproszenia studenta niemieckiego poznanego w Bieszczadach, naturalnie wyjazd doszedł do skutku przy formalnym poparciu promotora i rektora, które były niezbędne do uzyskania wizy wjazdowej do NRD. Przez cały pobyt w Lipsku (7 tygodni) czytałem, robiłem notatki. Warto było. Pracę obroniłem w 1963 r. z wyróżnieniem i od razu znalazłem zajęcie w Biurze Jubileuszowym Obchodów 600-lecia UJ, a niebawem Katedra Historii ZSRR zatrudnić miała mnie w charakterze stażysty. Nie spełniłem jednak określonych kryteriów politycznych. Zacząłem więc w ówczesnym Technikum Hutniczo-Mechanicznym w Nowej Hucie uczyć historii, wiedzy o społeczeństwie, byłem też wychowawcą w internacie. Przez te 6 lat moi uczniowie wygrywali olimpiady historyczne oraz wiedzy o Polsce i świecie współczesnym, na szczeblu wojewódzkim, co budziło podziw i uznanie. Uczyłem też języka niemieckiego, którego znajomość cały czas doskonaliłem.

Dlaczego zdecydował się Pan na studia właśnie w Krakowie?

Urodziłem się na Opolszczyźnie. Kraków był dla mnie miastem-symbolem. Historią pasjonowałem się od najmłodszych lat. Jako uczeń miałem ją w małym palcu. Do dzisiaj pamiętam, jak pewnego dnia po meczu poszedłem z kolegami do gospody na obiad, tam dla zabawy postanowili przepytąć mnie wrywkowo z chronologii i przyznam nieskromnie, że potrafiłem odpowiedzieć na każde pytanie, które mi koledzy zadawali, a korzystali z książki uniwersyteckiej! Słyszał to przypadkiem wizytator, którego zadziwiłem moją wiedzą. Pomyślałem więc o studiach historycznych i wybrałem Uniwersytet Jagielloński. Na egzamin szedłem bez obaw, z marszu napisałem na egzaminie wstępnym pracę na 20 stron o rewolucji francuskiej. Potem już jako student mogłem korzystać z atrakcji Krakowa i cieszyć się życiem w tym mieście, bogatym w zabytki, również średniowieczne. Świetną szkołę życia odebrałem mieszkając przez 5 lat w kilkuosobowych pokojach w kultowym dzisiaj „Żaczku”. Ale tam też poznałem wielu kolegów i przyjaciół.

Bogatą w sukcesy pracę nauczyciela w Nowej Hucie zamienił Pan jednak na uczelnię?

Wiedziałem, że praca w szkole nie pozwoli mi się w pełni realizować. Czuję niedosyt. W 1969 r. przeszedłem do pracy w uczelni wyższej. Pomógł przypadek. Otóż podczas seminarium dla politologów Polski Południowej w Łopusznej, spotkałem znanego mi z lat studenckich, Władysława Andrzeja Serczyka, wówczas już docenta, który zgodził się zostać moim promotorem. Miałem już swoje lata i wiedziałem, że to konieczność, by dalej rozwijać się naukowo. Zostałem więc starszym asystentem w Studium Nauk Politycznych na (obecnym) Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie, co oznaczało... przejściowy spadek zarobków. Postanowiłem jednak podjąć to wyzwanie i intensywnie pracować nad doktoratem. Jako temat wybrałem skomplikowane kwestie stosunków niemiecko-radzieckich, ujmując to zagadnienie z punktu widzenia niemieckich partii politycznych w latach 1917–1922, czyli w okresie od pokoju w Brześciu Litewskim do układu w Rapallo. Studiowałem wiedzę szczegółową, o wielu implikacjach dla Polski, również natury politologicznej. Dostałem stypendium ministerialne, co pozwoliło mi w 1971 r. wyjechać do NRD i poznać tamtejsze archiwa. Pracę obroniłem w grudniu 1972 r. na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UJ. Moim recenzentami byli wybitny historyk dyplomacji, prof. Henryk Batowski z UJ, oraz znany niemcoznawca prof. Jerzy Krasuski z Instytutu Zachodniego w Poznaniu. Praca nad doktoratem nauczyła mnie warsztatu historycznego, umiejętności korzystania z dokumentów, swobodnego poruszania się po literaturze, katalogach i archiwach. A trzeba wspomnieć, że realia wówczas były inne – aby więc wykorzystać w pełni czas, jaki mogłem poświęcić na pobyt w bibliotece, także za granicą, musiałem sporządzać notatki i umawiać się zawczasu z bibliotekarzami na udostępnianie zbiorów. Za pracę doktorską dostałem nagrodę ministra,

jednak nie ukazała się ona drukiem, mimo pozytywnych recenzji i obietnicy wydania przez tak renomowane wydawnictwo, jak Ossolineum, nie pozwoliła bowiem na to cenzura. Postawiono jej trzy zarzuty: za dużo przypisów, zbyt krytyczna opinia na temat KPD oraz niewłaściwe cytowanie niepublikowanych materiałów II Sztabu Generalnego WP na temat stanowiska Niemiec wobec wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. Ossolineum wypłaciło mi jednak pełne honorarium. Wybrane fragmenty pracy ukazały się w zeszytach naukowych, a szerzej w periodyku Akademii Nauk NRD dopiero w 1979 r.

Po obronie dysertacji mogłem podjąć samodzielne badania – uczelnia wtedy temu sprzyjała (zmniejszenie wymiaru zajęć dydaktycznych, pozytywne nastawienie do rozwoju młodej kadry). W polu moich zainteresowań badawczych były stosunki międzynarodowe, o których wiele dyskutowałem np. ze studentami w ramach koła naukowego (jego szefem był wówczas Klemens Budzowski, aktywny student handlu zagranicznego, obecny Kanclerz KAAFM). Zająłem się też polityką wschodnią RFN, koncentrując się na analizie rządów polityki RFN wobec ZSRR po 1949 r., tematami wówczas w polskiej literaturze naukowej raczej niszowymi. Badania te były ciekawe, gdyż:

- 1) RFN odgrywała coraz większą rolę w Europie, zarówno w zakresie integracji zachodnioeuropejskiej i współpracy transatlantyckiej, jak i w polityce wschodniej,
- 2) w RFN interdyscyplinarne badania międzynarodowe były bardzo rozbudowane, a publikacje obejmowały kluczowe problemy Europy i całego świata,
- 3) dostęp do archiwów i informacji był stosunkowo łatwy,
- 4) Niemcy – podzielony kraj w centrum Europy – były interesującym obiektem zainteresowania mediów i nauki światowej.

Z tego też powodu postanowiłem zostać niemcoznawcą o nachyleniu historyczno-politologicznym. Niemcy były dla mnie podmiotem badawczym, a przedmiotem badawczym ZSRR. Od 1973 r. pracowałem nad habilitacją, którą ukończyłem w 1976 r.; została ona zatwierdzona przez CKK dopiero w jesieni 1978 r., wyznaczony bowiem przez CKK recenzent główny wyjechał na dłuższy pobyt za granicę. Docentem zostałem w 1979 r.

Praca habilitacyjna musi zostać wydana...

Moja książka ukazała się dzięki tzw. małej poligrafii w nakładzie 200 egzemplarzy, dlatego została wydana mimo zastrzeżeń cenzury i mogłem, po spełnieniu wszystkich wymogów, zostać samodzielnym pracownikiem naukowym. Wydało ją dziesięć lat później w 1988 r. wydawnictwo Instytutu Zachodniego w Poznaniu – po określonych uzupełnieniach i modyfikacjach pod tytułem *Miejsce ZSRR w polityce zagranicznej RFN*.

Wtedy też postanowił Pan zmienić pracodawcę?

W 1982 r. przeszedłem na Uniwersytet Jagielloński do powstającego Zakładu Stosunków Międzynarodowych Instytutu Nauk Politycznych. Byłem już od 1979 r. jako pracownik samodzielny członkiem tamtejszej Rady Naukowej. Pod moim kierunkiem powstał tam doktorat Ryszarda M. Czarnego, któremu pomogłem, kiedy nieoczekiwanie zmarł jego promotor – znany prawnik prof. Marian Iwanejko. Był to mój pierwszy doktorant. Poza tym chciałem pracować na Uniwersytecie Jagiellońskim, wiedziałem bowiem, że będę mógł organizować prace Zakładu i rozwijać się naukowo. Ściągałem do niego nowych pracowników, między innymi prof. Lubomira Zyblikiewicza i mojego kolejnego doktoranta, prof. Janusza J. Węca. Planowałem stworzyć zespół badawczy zajmujący się stosunkami międzynarodowymi, prowadzący specjalistyczne wykłady ze stosunków międzynarodowych, seminaria magisterskie i doktorskie.

Jednak nowe obowiązki nie oznaczały porzucenia pracy badawczej i pisania książek.

Pisanie książek zawsze sprawiało mi satysfakcję. Starłem się przy tym podążać za postępem technicznym i wykorzystywałem zdobycze ułatwiające badania i spisywanie ich efektów. Gdy zaczynałem doktorat, wszystko musiałem samodzielnie notować, przy habilitacji było już ksero, a w 1997 r. przełamałem się i nauczyłem się posługiwać komputerem.

Za bardzo ważną publikację uznaję wydaną w 1988 r. *Politykę zagraniczną RFN*. Wiele czasu spędziłem wtedy w archiwach, rozmawiałem z politykami niemieckimi, badaczami, brałem udział w seminariach, jeździłem do Warszawy szukając środowiska naukowego pracującego nad moją tematyką, zwłaszcza w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych, bo grupy tego typu w Krakowie nie było. W efekcie powstała książka, która została doceniona: dostała nagrodę Instytutu Zachodniego i nagrodę ministerialną. Później zostałem prof. gościnnym w RFN (Bonn). Chciałem też napisać historię RFN, bo w Polsce brakowało takiej książki. W tym celu nawiązałem kontakt z archiwum SPD i od 1985 r. za każdym razem przywoziłem do kraju cały samochód materiałów. Zgromadziłem ogromną ilość dokumentów, których już nie miałem gdzie trzymać, co było widać np. w moim pokoju w Katedrze. W 1992 r. wydałem historię Niemiec w latach 1945–1991, potem ją stopniowo rozbudowywałem i uzupełniałem do 1995 r. (Wydawnictwo PWN 1997) oraz do 2005 r. (Wydawnictwo Neriton). To pokłosie wieloletnich badań, analizy ogromnej literatury. Powstała wielka synteza, nowatorska w polskiej literaturze przedmiotu. W tym miejscu kolejny raz pragnę podziękować bibliotekarzom, zwłaszcza obecnemu Uniwersytetu Ekonomicznego, którzy w latach 70. ułatwiali mi dostęp do materiałów, tak szczerze, że druki sprowadzane przez wypożyczalnię międzybiblioteczną mogłem spokojnie czytać również w domu nawet w Boże Narodzenie.

Udaje się Panu łączyć pracę naukowo-dydaktyczną z życiem rodzinnym?

Tak, ale zawdzięczam to tylko wielkiej wyrozumiałości mojej żony Barbary. Wzięła na siebie ciężar wychowania dzieci. Chcąc szybko zrobić doktorat i habilitację w zasadzie nie miałem życia prywatnego. Nie było różnicy między niedzielą czy wtorkiem, wszystkie dni były tak samo bardzo pracowite. Musiałem też dorabiać, aby utrzymać rodzinę. Zawsze jednak na dwa czy trzy miesiące wyjeżdżaliśmy z Krakowa na letnisko. Niejedna moja książka powstała w wakacje, ale jeździłem też na różne wycieczki. Zdaję sobie sprawę, że gdyby nie moja Basia, na pewno nie udało by mi się tyle dokonać. Gdy prowadziłem badania na przykład w Niemczech, a było to możliwe, jechałem z żoną i też znajdowałem czas na wspólne zwiedzanie. Dzięki temu w czasie wyjazdów badawczych mogliśmy być razem.

Czy to prawda, że zapowiadał się Pan na świetnego piłkarza?

Grałem w piłkę od dziecka, bywało, że od rana do wieczora. Miałem też zdolności muzyczne, ćwiczyłem grę na skrzypcach, ale piłka pociągała mnie bardziej. Trenowałem w miejscowym klubie sportowym, a potem już w Krakowie, przejściowo także w „Wiśle”. Kontuzja uniemożliwiła mi jednak grę zawodową, ale często z kolegą Edkiem Majcherkiem z Chrzanowa byliśmy zapraszani do udziału w różnych meczach. Miałem nawet specjalne buty z korkami metalowymi przywiezione z Niemiec, choć zdarzało się, że niektórym sędziom się nie podobały i miałem kłopoty z wejściem na boisko. Obecnie już tylko oglądam relacje z meczów piłki nożnej, ale jeżdżę na rowerze.

Przejeżdżając na rowerze przez Rynek wspomina Pan czasy, kiedy był przewodnikiem po Krakowie?

Zazwyczaj jeżdżę nad Wisłą. Pracowałem jako przewodnik bo znałem niemiecki – jako dziecko musiałem go używać, dopiero od 1945 r. można było mówić tylko po polsku. Potem szlifowałem język dzięki pobytom u rodziny w Niemczech. Po powrocie z jednego z takich wyjazdów ukończyłem stosowny kurs i zapisałem się do Klubu Interguide, studenckich przewodników po Krakowie przy Radzie Okręgowej Zrzeszenia Studentów Polskich (ZSP). Pomyślałem, że to pozwoli mi na kontakt z Niemcami i językiem niemieckim. Jako miłośnik historii i Krakowa mogłem więc połączyć przyjemne z pożytecznym. Zostałem przewodnikiem z uwagi na moje ówczesne pasje. Zdałem także przewidziany cykl egzaminów w Biurze Podróży „Orbis” na pilota wycieczek zagranicznych.

A co Pana pasjonuje dzisiaj?

Wszystkie moje pasje związane są z niezaspokojoną ciekawością świata. Pierwszą jest obowiązkowa lektura, począwszy od prasy i książek aż po Internet. Codzien-

nie sięgam po artykuły z różnych krajów, robię komputerową bazę danych, która powiększa się z biegiem lat. Lubię oglądać telewizję satelitarną, za najlepszy uważam niemieckie programy stacji Phoenix. Stacja ta nadaje wiele filmów dokumentalnych, szczególnie ciekawe są historyczne, transmituje też ważne wydarzenia bieżące z całego świata. Oboje z żoną lubimy podróżować. Byliśmy m.in. w Turcji, Grecji, Hiszpanii, we Włoszech, planowaliśmy wyjazd do Skandynawii, ale niestety ze względów zdrowotnych na razie ta wycieczka nie jest możliwa. Do tego wczasy pod gruszą, podczas których odbywamy wiele bliższych i dalszych wycieczek.

Wróćmy jednak do Pana osiągnięć naukowych. Jaki projekt uważa Pan za najważniejszy?

Uważam, że było ich zdecydowanie za mało, ciągle odczuwam ich niedosyt. Na UJ stworzono taką możliwość w ramach badań nad stosunkami międzynarodowymi. Zapraszaliśmy gości z innych państw, szczególnie Niemiec, a środki pozyskiwaliśmy z różnych źródeł, także od sponsorów. Przykładem mogłaby być konferencja zorganizowana w przededniu wejścia Polski do Unii Europejskiej („Stanowisko UE wobec Polski i jej sąsiadów w przededniu poszerzenia”). Spotkania tego typu integrują środowisko, umożliwiają dyskusję, zdobywanie kontaktów, dają szansę na krytyczne spojrzenie na własny dorobek. Na to należy stawiać, dlatego w moich projektach zawsze przywiązywałem wagę do dyskusji w ramach paneli, tak by nie ograniczać się tylko do referowania. Cenię sobie także współpracę z młodymi ludźmi zaangażowanymi w przygotowanie konferencji.

Jakie są Pana obserwacje jako opiekuna naukowego pokoleń magistrantów i doktorantów?

Byłem promotorem wielu prac magisterskich i doktorskich. Widzę znaczne różnice między latami 70. i 80. a 90. i pierwszą dekadą XXI w. Na AE miałem niewielu podopiecznych, dopiero na UJ zgłaszali się studenci zainteresowani podejmowaną przeze mnie problematyką. Studenci nie musieli wtedy pracować zarobkowo, byli więc bardzo zaangażowani. SeminaRIA odbywały się co tydzień przez 2 lata i były poprzedzone proseminariami. To świetnie przygotowywało do pisania pracy, a promotorowi dawało szansę wyłowienia zdolnych ludzi. Problemem było jednak ich właściwe zagospodarowanie po studiach, szczególnie dotkliwie odczuwalne od połowy lat 90. Trudno było zapewnić absolwentom staż naukowy czy zatrudnienie. Najzdolniejsi szli na studia doktoranckie, ale i tu istniała przeszkoda w postaci kiepskiego systemu stypendialnego, a w zasadzie jego braku, co na przełomie XX i XXI w. było trudnym doświadczeniem i dla nas, i dla doktorantów. Brak pieniędzy szczególnie przekłada się na kształcenie kadry, nie ma więc co się dziwić, że teraz pojawiają się zarzuty co do jej jakości. Nie jest to jednak wina środowiska naukowego. Kiedy mamy mało etatów do dyspozycji, nie możemy zatrudniać absolwentów, nawet wy-

bitnych, również po doktoratach. Jest to poważna bolączka obecnego systemu edukacyjnego. Oznacza niemożność właściwego docenienia tych, którzy chcą się uczyć i mają zdolności naukowe. Trudno więc o podnoszenie jakości kadry.

W KAAFm mamy wiele zdolnych i ambitnych osób, które trafiają na studia doktoranckie. Praca z nimi to dla mnie wielka satysfakcja, tym bardziej, że współcześnie studenci często muszą godzić pracę z nauką. Staram się nie ograniczać tematów, zatem mogą sięgać i do takich, w których nie jestem specjalistą. Uznaję to za okazję do tego, by samemu nauczyć się więcej. Dzięki temu, pomagając warsztatowo, ciągle się rozwijam metodologicznie i doskonale merytorycznie. To zajęcie pracochłonne i odpowiedzialne, staram się bowiem, by każdy mój wychowanek zostawił swój dorobek nauce.

A jak Pan wspomina współpracę ze swoim promotorem?

Gdyby potoczyło się wszystko tak, jak zaplanowali moi opiekunowie naukowcy, to na początku lat 60. pracowałbym w biurze, a po kilku latach w Katedrze. Tam zacząłbym staż, bo wtedy studiów doktoranckich w obecnej formie nie prowadzono. Moje życie poszło jednak inną drogą, o której już mówiłem.

Poprosiłem mojego promotora o to, by został moim opiekunem. Był rok 1969, prof. Serczyk zgodził się, gdy tylko uznał, że jestem właściwym kandydatem. Obiecał mi opiekę warsztatową, choć mój temat nie należał do jego specjalizacji. Jednak jako promotor był bardzo zaangażowany w pomoc i dzięki temu mogłem napisać pracę w niewiele ponad dwa lata. Widział bowiem, że mam bogaty warsztat, korzystam z wielu dokumentów, otrzymałem stypendium, wyjeżdżam na konferencje. W efekcie doktorat liczył ponad 600 stron. Obaj byliśmy bardzo zadowoleni, chociaż smutkiem napawał mnie fakt, że cenzura nie zgodziła się na druk. Profesor Serczyk umożliwił mi zdobycie wielu materiałów, także tych zastrzeżonych, przy których jego zgoda była wymagana. Pomagał mi także jako redaktor, gdy pracowałem nad habilitacją. Dla każdego młodego pracownika jest niezwykle ważne posiadanie takiego opiekuna, osoby wprowadzającej. Mogłem liczyć na jego wsparcie, przy zastrzeżeniu, że ponoszę całkowitą odpowiedzialność merytoryczną. To ważne, bo na UJ mieliśmy zasadę, że szukamy zawsze najlepszych recenzentów. Dzięki temu utrzymywany był wysoki poziom prac opartych na źródłach. I ja sięgałem do nich szeroko, a potwierdzenie niektórych moich ówczesnych ustaleń znajduję dopiero teraz, np. w książce wydanej ostatnio na temat działań wywiadu PRL, gdzie opisywane są m.in. kwestie z lat 60. dotyczące RFN. W odniesieniu jednak do czasów współczesnych wnikliwa analiza prasy, wielu tytułów, często przynosi lepsze efekty niż lektura materiałów archiwalnych.

Naturalnie promotor nie jest w stanie znać wszystkich szczegółów w tak szerokiej problematyce, jak stosunki międzynarodowe. Dlatego ważne jest wzajemne zaufanie między promotorem a studentem czy doktorantem. Takie było między nami, takie też

staram się budować z osobami, którymi się opiekuję. Nie mogę sobie pozwolić na to, by niszczyć talenty, chcę je promować.

Który z licznych zagranicznych wyjazdów naukowych okazał się najbardziej owocny?

Wyjazdów naukowo-badawczych istotnie było dużo. Wiązały się one z reguły z przygotowaniem pracy doktorskiej (NRD, 1971), habilitacyjnej (RFN, 1974) i innych projektów badawczych. Każdy wyjazd był szczegółowo przygotowany i koncentrował się na pracy w bibliotekach i archiwach, oraz konsultacjach z naukowcami i ekspertami w różnych ośrodkach (uniwersytety i instytuty specjalistyczne). Po habilitacji przywiązywałem coraz większą wagę do rozmów z politykami oraz ich doradcami w Bundestagu, a zwłaszcza w rządzie federalnym. Jeśli spojrzeć z dzisiejszego punktu widzenia, to istotny przełom w podejściu do problematyki badawczej nastąpił w 1985 r., kiedy byłem stypendystą Fundacji im. Friedricha Eberta w Bonn. Skontaktowano mnie wtedy z Archiwum Politycznym przy Zarządzie Głównym SPD. Mieściło się ono w Bonn do 1999 r., a po przeniesieniu stolicy, od 2000 r., w Berlinie. Kieruje nim do dziś wybitny specjalista w zakresie bibliografii i archiwizacji Peter Munkelt, z którym się zresztą zaprzyjaźniłem. Archiwum zatrudniało kilkanaście osób, które od 1969 r. wertowały prasę, periodyki, dokumenty z różnych dziedzin polityki, gospodarki, społeczeństwa, kultury itp. RFN, NRD, a następnie zjednoczonych Niemiec oraz innych państw i organizacji międzynarodowych. Robiono wycinki, które potem umieszczano w specjalnych teczkach, na potrzeby członków przemyśleń i ekspertów oraz działaczy SPD. W archiwum była dodatkowo podręczna biblioteka literatury politycznej oraz dokumenty Bundestagu i rządu federalnego. Efektem moich pobytów w Archiwum SPD było skopiowanie różnorodnych tematycznie plików. Materiały te po skserowaniu przewoziłem samochodem do Polski i gromadziłem początkowo w domu, a następnie w zakładach i katedrach. Udostępniałem je moim doktorantom i współpracownikom. Wiele z tych osób w następnych latach polecałem przy wizytach w Archiwum SPD. Materiały były niejednokrotnie unikatowe i znacznie wzbogaciły moją wiedzę, uzupełniając wiedzę z publikacji naukowych. Obecnie Archiwum jest skomputeryzowane i część informacji można uzyskać przez Internet.

Praca na kilku uczelniach sprzyjała zdobywaniu wiedzy, obejmującej całość stosunków międzynarodowych.

Odpowiem na przykładzie profesur gościnnych. W latach 1987–1988 byłem profesorem gościnnym na uniwersytecie w Bonn, bardzo prestiżowym w dawnej RFN, w roku 1996 – w Jenie. Zaproszenie otrzymałem względu na kontakty ze znanymi naukowcami, m.in. z prof. Hansem-Adolfem Jacobsenem. W czasie tych pobytów proszono mnie o wykłady czy seminaria spoza mojej specjalności. Nie chcieli słu-

chać tego, co mam do powiedzenia o sprawach niemieckich, tylko o polskich czy szerzej o bloku wschodnim, a w latach późniejszych o procesie transformacji. Musiałem więc studiować te zagadnienia, co wpływało na poszerzanie mojej wiedzy i skłoniło do tworzenia przekrojowej bazy danych. Byłem też zapraszany do Bundestagu (np. do Koła Polskiego SPD), gdzie w 1987 r. mówiłem o sytuacji w Polsce oraz na Wschodzie.

Wychodzenie poza własną specjalizację wymusza też dydaktyka i inne formy aktywności, np. dla komisji podręcznikowej przygotowywałem temat polsko-niemieckich stosunków gospodarczych po 1945 r. Takie doświadczenia, jak i konferencje, sprawiają, że człowiek nieustannie się doskonali. Zawód naukowca wymaga ciągłej nauki, a przypomina o tym obowiązkowo każdy kolejny projekt – czy jest to organizowana konferencja, czy też pisanie książki.

Patrząc na swój dorobek, czuje się Pan spełniony jako człowiek i naukowiec?

Nigdy nie można powiedzieć, że nie dało się zrobić więcej. Marzy mi się, by napisać książkę, która trafiłaby do szerszego kręgu odbiorców. Krótko mówiąc, ciągnie mnie do beletrystyki. Umiejętność wczucia się w postaci, pisanie dialogów itp. uważam za wielką sztukę. Kto wie, czy nie jest to trudniejsze niż publikacja naukowa. Może kiedyś uda mi się stawić czoła temu wyzwaniu. Trudno jednak znaleźć czas na wszystko, co chciałoby się robić.

Próbowałem też innych zajęć. W latach 80. pisałem wiele artykułów oraz przeprowadzałem wywiady z wieloma politykami, m.in. Brandtem, Rauem i Rühle dla „Gazety Krakowskiej”. W styczniu 1987 r. Biuro Prasy i Informacji rządu federalnego za pośrednictwem ambasady RFN w Warszawie zaprosiło mnie nawet jako obserwatora wyborów do Bundestagu. Starłem się być rzetelny, co nie było łatwe z uwagi na cenzurę. Natomiast współczesne media wszystko upraszczają. Dziennikarze wolą teraz zdobyć więcej krótkich komentarzy niż prowadzić wywiad lub kontrowersyjną dyskusję z naukowcami. Jest też grupa zaufanych komentatorów, którzy potrafią się wypowiadać na wszystkie tematy, czasem ogólnikowo.

W moich konferencjach uczestniczyli znani naukowcy, także eksperci i dyplomaci z MSZ RFN wraz z dyplomatami MSZ RP. Byłem zapraszany na wykłady przez wszystkie ważniejsze ośrodki badawcze w Bonn, Kolonii, Monachium, Moguncji, Hamburgu, Jenie, Berlinie i innych. Moje projekty badawcze były między innymi wspierane przez takie instytucje i fundacje, jak DAAD, Fundacja im. Friedricha Eberta czy Konrada Adenauera.

Dziękuję za rozmowę.

Spis treści

Słowo od Rektora	5
Szkice do portretu Jubilata	
<i>Jan Kołodziejczyk</i> Dlaczego nie 45-lecie?	9
<i>Jerzy Kornaś</i> Profesor Erhard Cziomer. Refleksja z perspektywy 35 lat	13
<i>Ryszard M. Czarny</i> Mój Mistrz	17
<i>Michał Chorośnicki</i> Rocznicowa refleksja	19
<i>Helmut Wagner</i> Grußwort Lieber Herr Kollege Cziomer / Pozdrowienia Szanowny Kolego	23
<i>Stanisław Sulowski</i> Panie Kolego Profesorze	25
<i>Peter Munkelt</i> Der Wissenschaftler der polnisch-deutschen Verständigung und Freundschaft / Badacz polsko-niemieckiego porozumienia i przyjaźni	27
<i>Włodzimierz Bonusiak</i> O znajomości i współpracy z profesorem dr. hab. Erhardem Cziomerem ..	35
<hr/>	
Życiorys naukowy prof. dr. hab. Erharda Cziomera	37
Bibliografia prac naukowych prof. dr. hab. Erharda Cziomera	43
Promotor prac doktorskich obronionych przed Radą Naukową Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego	71
Od mediewistyki do niemcoznawstwa Z profesorem Erhardem Cziomerem rozmawia dr Marcin Lasoń	75

Rada Wydawnicza Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego:
Klemens Budzowski, Maria Kapiszewska, Zbigniew Maciąg, Jacek M. Majchrowski

Projekt okładki: Oleg Aleksejczuk

Korekta: zespół

ISBN 978-83-7571-079-3

Copyright© by Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
Kraków 2010

Żadna część tej publikacji nie może być powielana ani magazynowana w sposób umożliwiający ponowne wykorzystanie, ani też rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie za pomocą środków elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych, bez uprzedniej pisemnej zgody właściciela praw autorskich

Na zlecenie:

Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
www.ka.edu.pl

Wydawca:

Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o.o. – Oficyna Wydawnicza AFM,
Kraków 2010

Skład: Oleg Aleksejczuk

Druk i oprawa: Drukarnia GS